

Выходитъ два раза
на мѣсяцъ. Каждого
1-ого и 15-ого, въ
объемѣ 2—2½ ар-
куша.

Редакція „Зорѣ“ въ
камениці подѣ ч. 8.
улиця Акаде-
мична.

ЗОРЯ

Пренумерата вы-
носить: на цѣлый
рѣкъ 5 ар., на пѣвъ
року 2 ар. 50 кр., на
чверть р. 1 ар. 25 кр.

Пренумерату нале-
жить присылать до
администраціи „Зорѣ“
(улиця Академична
ч. 8.)

ПИСЬМО ЛИТЕРАТУРНО-НАУКОВЕ ДЛЯ РУСКИХЪ РОДИНЪ.

ЛѢСЪ ШУМИТЬ.

(Полѣська легенда).

(Оповіданє Володимира Короленки).

(Конєць.)

Отъ одужала Оксана, все на могилку ходила. Сяде було на могилцѣ та й плаче, та такъ голосно, що по всѣму лѣсу луна ходитъ. Се она було такъ по своѣй дитинѣ жалкувала, а Романъ не жалкувавъ за дитиною, а Оксану жалѣвъ. Прийде було зъ лѣса, стане коло Оксаны та й каже:

— Мовчи вже, дурна ты бабо! Отъ було-бъ про що плакать! Померла одна дитина, то може друга буде. Та ще навѣтъ и краща, еге!

Отъ вже Оксана й не любила, якъ бнѣ такъ гово-
рить. Перестане було й плакать, та почне его погаными
словами лаять. Ну, Романъ на неѣ не сердивъ ся.

Отъ Оксана було полае, полае его та й перестане.
Она було его й полае й по синѣмъ вдарить, а якъ стане
Романъ самъ сердить ся, она й притихне. Боялась. При-
говорить его, обѣйме, поцѣлуе и въ очи загляне... Отъ
мѣй Романъ и угомонить ся. Бо... чи бачь, хлопче... Ты
мабуть не знаешь, а я, старый, хочъ не женивъ ся самъ,
а все таки бачивъ на своему вѣку: молода жѣнка дуже
солодко цѣлуеъ ся, якого хочъ сердитого чоловіка зможе
она обѣйти. Ой-ой! Я-жъ таки знаю, якъ тѣ бабы! А
Оксана була гладка така молодиця, що теперь такихъ
я вже щось бѣльше й не бачу. Теперь, хлопче, я тобѣ
скажу, и бабы не такой, якъ колись.

Отъ разъ въ лѣсѣ охотничій рожокъ загривъ:
тра-та, тара-тара-та-та-та!... Такъ и розливаеъ ся по лѣсу,
весело та гучно. Я бувъ тодѣ маленький хлопчикъ и не
знавъ, що оно таке; бачу, птицѣ зъ гнѣздъ подбѣймають
ся, крилами махають, кричать; а де й заецъ пригнувши
вуха на спину бѣжить, що естъ духу. Отъ я й думаю:
можетъ се звѣрь такой невиданный такъ гарно кричить. А
то-жъ не звѣрь, а панъ собѣ лѣсомъ на конику ѣде та
въ рожокъ грае; за паномъ доѣзжающій верхами й собака
на мотукакахъ ведутъ. А зо всѣхъ доѣзжающихъ вродливѣй-
шій Опанасъ Швидкій, за паномъ въ синѣмъ жупанѣ гар-
цюе. Шапка на Опанасѣ зъ золотымъ верхомъ, конь
подѣ нимъ грае, рушница за плечима блищитъ и бан-
дура на ремѣнѣ черезъ плече повѣшена. Любивъ панъ
Опанаса, бо бнѣ гарно на бандурѣ гравъ и пѣснѣ май-
стеръ бувъ спѣвать. Ухъ, та и вродливый же бувъ па-
рубокъ той Опанасъ, страхъ якій вродливый! Куды було
пану зъ Опанасомъ рѣвнать ся! Панъ уже й лысый бувъ,
и нѣсъ у пана червонный, и очи хочъ и веселѣ, а все не
такой, якъ у Опанаса. Опанасъ було, якъ гляне на мене,
то менѣ, малому хлопчику, й то смѣять ся хочеть ся, а

я-жъ не дѣвчина. Казали, що у Опанаса батьки й дѣды
запорожскіе козаки були, въ Сѣчи козакували, а тамъ
народъ все гладкій та дорѣдливый та проворный бувъ.
Та ты й самъ, хлопче, подумай: чи на конѣ зъ списомъ
по полю птицею лѣтати, чи сокирою рубать дерево —
се-жъ не одно дѣло.

Отъ я выбѣгъ зъ хаты, дивлюсь: подѣѣхавъ панъ,
зупинивъ ся, и доѣзжающіе стали; Романъ зъ хаты вый-
шовъ, поддержавъ пану стремена. Ступивъ панъ на землю,
Романъ ему поклонивъ ся.

— Здоровъ бувъ! — каже панъ Роману.

— Еге! — одказуе Романъ, — та я-жъ, спасибѣтъ,
здоровый, що менѣ зрѣбъть ся? А вы якъ?

Не вмѣвъ, бачь, Романъ пану якъ треба одказать.
Дворяня вся одѣ его слѣвъ зареготалась и панъ те-жъ.

— Ну й слава Богу, що ты здоровъ, — каже панъ. —
А де-жъ твоя жѣнка?

— Та де-жъ жѣницѣ бути? Жѣнка, звѣсно, въ хатѣ...

— Ну и мы въ хату пѣдемо, — каже панъ, — а
вы хлопцѣ поки-що на травѣ килимъ розстелѣтъ та при-
готуйте намъ все, щобъ було чимъ молодыхъ на первый
разъ поздоровити.

Отъ и пѣшли они въ хату: панъ и Опанасъ, и Ро-
манъ за ними безъ шапки, та ще Богданъ, старшій до-
ѣзжающій, вѣрный паньскій слуга. Отъ вже й челядин-
цѣвъ теперь такихъ нема на свѣтѣ: старый бувъ чоло-
вѣкъ, зъ дворнею суворою, а передъ паномъ мовъ та со-
бака. Нѣкого въ Богдана на свѣтѣ не було окрѣмъ пана.
Кажуть, якъ померли у Богдана батько зъ матѣрю, по-
просивъ ся бнѣ у старого пана на выкупъ и хотѣвъ же-
нить ся. А старый панъ не дозволивъ, приставивъ его
къ своему паничу: отутъ тобѣ, каже, и батько и мати
и жѣнка. Отъ и выносивъ Богданъ панича и выходивъ
и на коня навчивъ сѣдаты и зъ рушницѣ стрѣлять. А вы-
рѣсъ паничъ, самъ ставъ панувати, старый Богданъ все
за нимъ слѣдкомъ ходивъ, мовъ собака. Охъ, скажу тобѣ
правду: богато того Богдана люде проклинали, богато
на нѣго людскихъ слѣзъ упало, все зъ-за пана. По од-
ному паньскому слову той Богданъ змѣгъ бы навѣтъ
рѣдного батька розбѣрать на шматки.

А я, малый хлопчикъ, те-жъ за ними въ хату по-
бѣгъ; звѣсно дѣло, цѣкаво. Куды панъ повернеть ся,
туды й я за нимъ.

Дивлюсь: стоятъ панъ посередѣ хаты, вусы розгла-
жуе, смѣеъ ся. Романъ те-жъ тутъ топчетъ ся, шапку
въ рукахъ мне, а Опанасъ плечемъ обѣ стѣнку оберъ-
еъ, стоитъ собѣ бѣдолаха, мовъ той молодой дубокъ въ
непогоду. Похмуривъ ся, невеселый...

И всѣ троє повернулись до Оксаны. Одинъ старый
Богданъ сѣвъ въ кутку на лавѣ, повѣсивъ чуприну, си-
дитъ, поки панъ не зведеть чого. А Оксана въ кутку

Original from

UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

била печь стала, сама почервонѣла вся, немовъ той макъ середѣ ячменю. Охъ, мабуть чула небога, що изъ-за неї лихо буде. Отъ-же-жъ скажу тобѣ, хлопче, коли три чоловічки на одну бабу дивлять ся, то зъ сѣго нѣколи добра не буде, завждѣ дѣло до чуба дойде, коли не гѣрше. Я-жъ се знаю, бо самъ бачивъ.

— Ну що, Ромасю, — смѣють ся панъ, — чи гарну я тобѣ жѣнку высватавъ?

— А що-жъ, — Романъ одказує, — баба, якъ баба, нѣчого!

Повѣвъ тутъ плечемъ Опанасъ, піднявъ очи на Оксану й каже про себе:

— Еге! — каже, — баба! Хочъ бы й не такому дурно досталась!

Романъ почувъ се слово, повернувъ ся къ Опанасу й каже ему:

— А чимъ бы се я вамъ, пане Опанасе, за дурня показавъ ся? Скажѣть-но!

— А тымъ, — каже Опанасъ, — що не вмѣшь жѣнку свою зберегти, тымъ и дурень...

Отъ яке слово сказавъ ему Опанасъ. Панъ ажъ ногою тупнувъ. Богданъ похитавъ головою, а Романъ подумавъ зъ хвилину, потѣмъ піднявъ голову й подививъ ся на пана.

— А що-жъ менѣ єѣ берегти? — каже Опанасу, а самъ все на пана дивить ся. — Тутъ окрѣмъ звѣря нѣякого чорта й не має, отъ хіба коли милостивый панъ заверне. Отъ кого-жъ менѣ жѣнку берегти? Дивись ты, вражій козаче, ты мене не дратуй, а то я тебе й за чуба схоплю.

Мабуть таки дѣло-бъ у нихъ и дѣйшло до чубківки, та панъ вмѣшавъ ся, тупнувъ ногою, они й замовкли.

— Годѣ вамъ, — каже, — бѣсови дѣти! Мы-жъ сюды не для бѣйки приѣхали. Треба молодыхъ поздоровити, а потѣмъ въ вечерѣ на болото полювать! Гайда за мною!

Повернувъ ся панъ и пѣшовъ зъ хаты; а пѣдъ деревомъ довѣзжачи вже й снѣданє приготували. Пѣшовъ за паномъ Богданъ, а Опанасъ задержавъ Романа въ сѣняхъ.

— Не сердь ся ты на мене, братику! — каже козакъ. — Послухай, що тобѣ Опанасъ скаже. Бачивъ ты, якъ я у пана въ ногахъ валявъ ся, чоботы его цѣлувавъ, щобъ бнѣ отдавъ Оксану за мене. Ну, Богъ зъ тобою, чоловіче... Тебе пѣпъ звѣнчавъ, така мабуть доля! Такъ не стерпѣть же мое сердце, щобъ лютий ворогъ зновъ теперъ и надъ нею и надъ тобою насмѣхавъ ся. Гей-гей! Нѣхто того не знає, що въ мене на душѣ. Краще-жъ я и его и єѣ замѣсть постелѣ въ сиру землю зъ рушницѣ положу...

Подививъ ся Романъ на козака и пытає:

— А чи ты, козаче, часомъ зъ глѣзду не зѣѣхавъ?

Не чувъ я, що Опанасъ на сєѣ ставъ Роману казати тихо въ сѣняхъ, тѣльки чувъ, якъ Романъ его по плечу вдаривъ стѣха.

— Охъ, Опанасе, Опанасе! Отъ якій на свѣтѣ народъ злый та лукавый! А я-жъ нѣчого того живши въ лѣсѣ й не знавъ. Еге! Пане, пане! Лихо ты на свою голову задумавъ.

— Ну, — каже Опанасъ ему, — йди теперъ та не подавай ему знаку, особливе передъ Богданомъ. Ты не розумный чоловікъ, а тая паньска собака хитра. Дивись же: паньскои горѣлки богато не пий, а коли пѣшле тебе зъ довѣзжачими на болото, а самъ схоче зостать ся,

веди довѣзжачихъ до старого дуба й покажи имъ обѣздну стежку, а самъ скажи, буцѣмъ пѣдешъ навпростецъ по лѣсѣ... Та незабаромъ сюды вертай ся.

— Добре, — каже Романъ. Зберусь на полюванє, а рушницю недрѣбомъ заряджу й не на птицю, а доброму кулею на ведмедя...

Отъ и они вышли. А панъ вже сидѣть на килимѣ, звелѣвъ подати пляшку й чарку, наливає въ чарку горѣлку й почує Романа. Еге! Гарна була въ пана и пляшка и чарка, а горѣлка ще краща. Якъ чарку выпешъ, душа радуєть ся, другу выпешъ — сердце скаче въ грудяхъ, а коли чоловікъ непривычный, такъ зъ третьои чарочки и пѣдъ лавою валяєть ся якъ жѣнка на лаву не положить.

Еге! Кажу тобѣ, хитрый бувъ панъ. Хотѣвъ Романа напоити до пана своєю горѣлкою, а ще й такой горѣлки на свѣтѣ не було, щобъ Романа зъ нѣгъ звалила. Пѣ бнѣ зъ паньскихъ рукъ чарку, не й другу, далъ й третю выпивъ, а въ самого тѣльки очи якъ у вовка загорають ся да вусомъ чорнымъ водить. Панъ розсердивъ ся.

— Ото-жъ вражій сынъ якъ здорово горѣлку пѣ, а самъ не моргне й окомъ. Другій бы, — каже, — давно вже заплакавъ, а бнѣ, дивѣть ся добрый люде, ще вѣмѣхастъ ся!

Знавъ же вражій панъ гарно, що якъ вже чоловікъ бѣдъ горѣлки заплакавъ, такъ скоро и зовѣсьмъ чуприну на стѣлѣ повѣситъ. Та на сей разъ не на такого мабуть нападъ.

— А чого-жъ менѣ — Романъ ему одрѣкає, — плакать? Навѣть се-бѣ и погано було. Приѣхавъ до мене милостивый панъ поздоровлять, а я-бъ таки начавъ румсать, немовъ баба? Слава Богу, менѣ ще нѣчого плакать, нехай краще мои вороги плачуть...

— Дакъ ты, — пытає панъ, — на мене не сердись ся?

— Еге! А чого-жъ бы менѣ сердить ся?

— А памятаєшь, — каже, — якъ мы тебе каньчуками сватали?

— Якъ же таки не памятають? Ото-жъ я й кажу, що нерозумный чоловікъ бувъ, не знавъ, що гѣрко, що солодко. Каньчукъ гѣркій, а я его краще бабы любивъ. Отъ спасибѣ Вамъ, милостивый пане, що навчили мене дурня медъ ѣсти!

— Добре, добре, — панъ ему каже. — За то и ты менѣ послужи: отъ пѣдешъ зъ довѣзжачими на болото, настрѣляй птицѣ, та непременно достає менѣ глухого тетерева.

— А коли-жъ се насъ панъ на болото пѣшле? — пытає Романъ.

— Та отъ выпемо ще, Опанасъ намъ пѣсню заспѣває, та й зъ Богомъ!

Подививъ ся Романъ на небо, та й каже пану:

— Се буде не легке дѣло: доба вже пѣзна, до болота далеко, а ще до того и вѣтеръ въ лѣсѣ шумить, нѣчью буде буря. Якъ же теперъ таку сторожку птицю убить?

А панъ вже запивѣвъ, а пѣный бувъ дуже сердитый. Почувъ, якъ дворня промѣжь себе шептатись стала, кажутъ, що мабуть „Романова правда, загуде скоро буря. Якъ же теперъ таку сторожку птицю убить?“ Панъ розсердивъ ся. Стукнувъ чаркою, повѣвъ очима, всѣ и стихли.

Одинъ Опанасъ не злякавъ ся: вийшовъ бнѣ по паньскому слову пѣснѣ спѣвать, ставъ бандуру наструювать, самъ подививъ ся зъ боку на пана й каже ему:

— Схаменись, милостивый пане! Де-жъ се видано,

Original from

UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

щобъ на нѣчь, та ще въ бурю, людей въ темному лѣсѣ за птицею посылать?

Отъ днѣ якій бувъ смѣливый! Другй, звѣсне дѣло, паньскій крѣпаки, боять ся, а днѣ, вѣльний чоловѣкъ, козацького роду. Привѣвъ его невеличкимъ хлопцемъ старый козакъ-бандуриста зъ Украины. Тамъ, хлопче, тодѣ люде щось зробили въ городѣ Уманѣ. Отъ старому козакови выкололи очи, обрѣзали вуха й пустили его такимъ по свѣту. Ходивъ днѣ, ходивъ пѣсля того по свѣту й забравъ въ нашу сторону зъ поводитиремъ. Старый панъ взявъ его до себе, бо любивъ гарный пѣснѣ. Отъ старый вмержъ, а Опанасъ при дворѣ й vyrѣсь. Любивъ его новый панъ те-жъ и терпѣвъ внодѣ бѣдъ него таке слово, за котре другому-бъ спустили три шкуры.

Такъ и теперь, розсердивъ ся було зъ разу, думали, що бнѣ козака вдарить, а опбѣла каже Опанасу:

— Ой Опанасе, Опанасе! Розумный ты хлопецъ, а того мабуть не знаешь, що мѣжь дверѣ не треба своего носа совать, щобъ якъ небудь не прищемили. — Отъ днѣ яку загадавъ козакови загадку! А козакъ зъ разу зрозумѣвъ. И одѣтивъ козакъ пану пѣсню. Ой, коли-бъ и панъ зрозумѣвъ козацьку пѣсню, то може-бъ его панѣ не розливалась бы надъ нимъ слѣзами!

— Спасибѣ, пане, за науку, — сказавъ Опанасъ. — Отъ-же я тобѣ за те заспѣваю, а ты слухай!

И вдаривъ по струнахъ бандуры.

Потѣмъ пѣднѣвъ голову, подививъ ся на небо, якъ на небѣ орелъ ширѣе, якъ вѣтеръ темный тучѣ гаяе. Наставивъ ухо, послушавъ, якъ высокій сосны шумлять.

И зновъ вдаривъ по струнахъ бандуры.

Ей, хлопче! Не довелось тобѣ чути, якъ гравъ Опанасъ Швидкій, а теперь вже й не почувшь! Отъ-же й не хитра рѣчь бандура, а якъ она у вѣлого чоловѣка говорить. Було пробѣжить по нѣй рукою и она ему все скаже: якъ темный лѣсъ въ непогоду шумить и якъ вѣтеръ звенить въ пустому степу по буряну и якъ суха травинка шепоче на высокой козацькой могилѣ.

Нѣ, хлопче, не почуть вже вамъ, якъ настояще грають. Ъздать теперь сюды всякій люде, такой, що не въ одному Полѣсѣ були, а въ другихъ мѣсяцяхъ, и по всей Украинѣ: и въ Чигиринѣ, и въ Полтавѣ, и въ Кіевѣ и въ Черкасахъ. Кажуть, що вывелись кобзарѣ, не чуть ихъ вже на ярмаркахъ и базарахъ. У мене ще на стѣнцѣ въ хатѣ стара бандура висить. Вывчивъ мене грати на нѣй Опанасъ, а въ мене нѣхто не перенявъ. Коли я умру; а се вже скоро буде, дакъ навѣтъ на широкому бѣлому свѣтѣ нѣде вже не почувють, якъ и звенить бандура. Ось оно що!

И заспѣвавъ Опанасъ тихимъ голосомъ пѣсню. Голосъ бувъ у Опанаса не великій, та сумный, такъ було въ сердѣ и ллѣть ся. А пѣсню, хлопче, мабуть козакъ самъ для пана придумавъ. Не чувъ я ви нѣгде бѣльше, и коли було пѣсля до Опанаса приважусь, щобъ заспѣвавъ, такъ днѣ завждѣ одказувавъ ся.

— Для кого, — каже, — та пѣсня спѣвалась, того вже нема на свѣтѣ.

Въ тѣй пѣснѣ козакъ всю правду сказавъ, що зъ паномъ буде, а панъ плаче, ажъ слѣзы у пана текутъ по вусахъ, а все-жъ нѣ слова мабуть зъ пѣснѣ не зрозумѣвъ.

Охъ, не памятаю я тѣи пѣснѣ, хибѣ трохи... Спѣвавъ козакъ про пана, про Ивана:

Ой пане, ой Иване!...

Розумный панъ богато знае,

Знае, що яструбъ въ небѣ лѣтае, воронъ побывае... Ой пане, ой Иване!...

А того-жъ панъ не знае,

Якъ на свѣтѣ буває,

Що у гнѣзда ворона и яструба побывае...

Отъ-же наче, хлопче, и теперь я ту пѣсню чую и тыхъ людей бачу: стоятъ козакъ зъ бандурою, панъ сидитъ на килимѣ, голову повѣсивъ и плаче, дворня кругомъ стоитъ, штовхають одинъ одного лѣктами, старый Богданъ годовую хитае... А лѣсъ, якъ теперь, шумить, и тихо та сумно звенить бандура, а козакъ спѣває, якъ панъ плаче надъ паномъ, надъ Иваномъ:

Плаче панъ, плаче,

А надъ паномъ, надъ Иваномъ чорный воронъ криче.

Охъ, не зрозумѣвъ панъ пѣснѣ, вытеръ слѣзы и каже:

— Ну, збирай ся Романе! Хлопцѣ, сѣдайте на коней! И ты Опанасе їдь зъ ними, буде вже менѣ твоихъ пѣсень слухать! Гарна пѣсня, та только того, що въ нѣй спѣвають ся, нѣколи на свѣтѣ не буває.

А у козака бѣдъ пѣснѣ розмякло сердце и затуманились очи.

— Охъ пане, пане, — каже Опанасъ, — въ насъ кажутъ старѣ люде: въ казцѣ правда и въ пѣснѣ правда. Только въ казцѣ правда, якъ зельзо: довго въ свѣтѣ зъ рукъ въ руки ходило, заржавѣло... А въ пѣснѣ правда, якъ золото, що нѣколи его иржа не їсть... Отъ якъ кажутъ старѣ люде!

Махнувъ панъ рукою.

— Ну, то може такъ въ вашѣй сторонѣ. А въ насъ не такъ... Иди лишень, Опанасе, иди, надоѣло менѣ тебе слухать.

Постоявъ козакъ зъ мить, а потѣмъ зъ разу впавъ передъ паномъ на землю.

— Послухай мене, пане! Сѣдай на коня та їдь до свои панѣ: у мене сердце щось недобре вѣщуе.

Отъ вже тутъ панъ розсердивъ ся: штовхнувъ козака, мовъ собаку, ногою.

— Иди ты бѣдъ мене прѣчь! Ты мабуть не козакъ, а баба! Иди ты бѣдъ мене, а то щобъ не було тобѣ поганю! А вы, хамы, чого стали? Хибѣ я вже бѣльше не панъ вамъ? Отъ я вамъ таке покажу, якого вашѣ батьки бѣдъ моихъ батьковъ не бачили!...

Ставъ Опанасъ на ноги, немовъ темна туча, зъ Романомъ переглянувъ ся. А Романъ въ сторонцѣ стоитъ, на рушницу обперъ ся, немовъ не его й дѣло.

Вдаривъ козакъ бандурою объ дерево, бандура въ шматки розлетѣлась, только стогбнѣ пѣшовъ бѣдъ бандуры по лѣсѣ.

— А нехай же, — каже, — чорты на тѣмъ свѣтѣ учать такого чоловѣка, котрый розумной рады не слушае... Тобѣ пане мабуть вѣрного слуги не треба.

Не вѣспѣвъ панъ слова промовити, скочивъ Опанасъ въ сѣдло й поѣхавъ. Доѣзжаючи те-жъ на коней сѣли. Романъ закинувъ рушницу за плечѣ й пѣшовъ собѣ, только проходючи поузь сторожки крикнувъ Оксанѣ:

— Уклади хлопчика, Оксано! Пора вже ему спати. Да й паву готуй постелю!

Отъ скоро й поѣшли вѣсь въ лѣсъ, онъ по тѣй дорожѣ, и панъ въ хату пѣшовъ, только паньскій конь стоитъ собѣ пѣдъ деревомъ привязанный. А вже й темнѣть начало, по лѣсѣ шумить и дощикъ накрапае. Уклала мене Оксана на сѣновалѣ, перекрестила на нѣчь... Чую я, моя Оксана плаче.

Original from

UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

Охъ, нічого я тоді, малый хлопчикъ, не розумівъ, що навкруги мене робить ся. Звернувшись собі на снігъ, послухавъ якъ буря въ лѣсѣ пѣсню заводить, и ставъ вже засыпѣть.

Еге! коли се чую, хтось коло сторожки ходить... підійшовъ до дерева, панського коня одв'язавъ; захрапѣвъ конь, вдаривъ копытомъ тай пустивъ ся въ лѣсѣ, скоро й гукъ затихъ... Потімъ чую, зновъ хтось по дорожѣ скаче, вже до сторожки. Підскакавъ, збѣсѣсивъ зъ сідла на землю й прямо до бѣна.

— Пане, пане! — кричить голосомъ старого Богдана. — Ой пане, одчиний скорѣй! Врѣзай козакъ лихо задумавъ мабуть. Твого коня въ лѣсѣ пустивъ!

Не вѣривъ старий далѣ доказати, хтось его зъ задку схопивъ. Злякавъ ся я, чую, щось впало...

Одчинивъ панъ дверѣ, зъ рушницею выскочивъ, а вже въ снігахъ Романъ его схопивъ, та прямо за чубъ та объ землю...

Отъ бачить панъ, що ему лихо, и каже:

— Ой пусти, Ромасю! Такъ то ты мовъ добро пам'ятаєшъ?

А Романъ ему каже:

— Пам'ятаю я, врѣзай пане, твоє добро и до мене и до моєї жѣнки. Отъ-же я тобѣ теперъ за те добро заплачу...

А панъ каже зновъ:

— Заступись, Опанасе, мій вѣрний слуго! Я-жъ тебе любивъ якъ рідного сына!

А Опанасъ ему каже:

— Ты свого вѣрного слугу прогнавъ, якъ собаку! Любивъ мене такъ, якъ палка любить спину, а теперъ такъ любивъ, якъ спина палку... Я-жъ тебе просивъ и моливъ, ты не послухавъ ся...

Отъ ставъ тутъ панъ Оксану прохати:

— Заступись ты, Оксано, у тебе серце добре.

Выбѣгла Оксана, сплеснула руками:

— Я-жъ тебе, пане, молила, въ ногахъ валялася; пожалѣй ты мою дѣвочку красу, не згущай ся зъ мене, жѣнки! Ты-жъ не послухавъ, а теперъ самъ просишь... Охъ, лишенько менѣ, що-жъ я зроблю!

— Пустѣть, — кричить зновъ панъ, — за мене всѣ погинете въ Сибирѣ...

— Не сумуй за насъ, пане, — каже Опанасъ, — Романъ буде на болотѣ раніше твоїхъ дозвѣжачихъ, а я, по твоїй милості, одинъ на свѣтѣ, менѣ про свою голову думати не довго. Повѣщу рушницю за плечима й піду собі въ лѣсѣ... Назбираю жвавихъ хлопцівъ и підемо гулять... Зъ лѣса станемо виходити нічно на дорогу, а коли и въ село забредемо, да прямо въ панський палацъ. Гей, піднимай, Ромасю, пана, вынесемо его милость на дощикъ.

Забивъ ся тутъ панъ, закричавъ, а Романъ тільки мурчить про себе, а козакъ надъ паномъ глузує. Отъ и вийшли,

А я злякавъ ся, прибігъ въ хату, та прямо до Оксани. Сидить моя Оксана на лавѣ, бѣла, якъ крейда.

А въ лѣсѣ вже загула справдѣшня буря: кричить лѣсъ рѣзкими голосами, та вѣтеръ вые, а де-коли й грѣмъ вдарить. Сидимо мы зъ Оксаною на лежанцѣ, коли се зновъ я чую, хтось въ лѣсѣ застогнавъ. Охъ, та такъ жалбно, що я й доси якъ згадаю, дакъ на серцѣ важко зробити ся, а вже-жъ багато роковъ минуло...

— Оксано, — кажу, — голубонько, а хто-жъ се тамъ въ лѣсѣ стогне?

А она схопила мене на руки й каже:

— Сиди, — каже, — хлопчику, нічого! Се такъ... лѣсъ шумить...

А лѣсъ и справдѣ шумѣвъ, охъ и шумѣвъ же!...

Просидѣли мы ще трохи, чую я: вдарило въ лѣсѣ неначе зъ рушницѣ.

— Оксано, — кажу, — голубонько, а хто-жъ се зъ рушницѣ стрѣляє?

А она, небога, все мене каже, та все говорить:

— Мовчи, мовчи хлопчику... То грѣмъ Божій вдаривъ въ лѣсѣ...

А сама все плаче й мене крѣпко до грудей притискає, сѣдѣє, мовъ збожевѣла:

— Лѣсъ шумить, лѣсъ шумить, хлопчику, лѣсъ шумить...

Отъ я лежавъ у неї на рукахъ та и заснувъ...

А въ ранцѣ, хлопче, прокинувшись... дивлюсь: сонце свѣтить, Оксана одна въ хатѣ одягнена спить; згадавъ я, що було вчора, та й думаю: се менѣ таке приснилось.

А оно не приснилось, ой не приснилось, а було справдѣ. Выбѣгъ зъ хаты, побѣгъ въ лѣсѣ, а въ лѣсѣ пташки щечечуть, и роса на лїстяхъ блищить. Отъ добігъ я до кущівъ, а тамъ и панъ и дозвѣжачій лежать собі рядкомъ. Панъ спокійний та блѣдний, а дозвѣжачій сѣдий, якъ голубъ, и суворий, немовъ живий. А на грудяхъ и въ пана и въ дозвѣжачого кровъ...

— Ну, а що-жъ зробилось зъ другими? — попытавъ я бачучи, що дѣдъ похиливъ голову й замовкѣ.

— Еге! Отъ-же все такъ и зробилось, якъ казавъ козакъ Опанасъ. И самъ онъ довго въ лѣсѣ живъ, ходивъ зъ хлопцями по великимъ шляхамъ та панськимъ селамъ. Така вже мабуть ему доля була написана на роду: батьки гайдамачили, и ему те-жъ на долю выпало. Не разъ онъ, хлопче, приходивъ до насъ, а бѣльш тоді, якъ Романа не було дома. Прийде було, посидить, пѣсню заспѣває и на бандурѣ заграє. А коли й зъ другими товаришами заходивъ, завждъ его Романъ и Оксана шанували. Ехъ, правду тобѣ, хлопче, сказати, дакъ и не безъ грѣха тутъ було дѣло. Отъ придуть скоро зъ лѣса Максимъ и Захаръ, подивився ты на нихъ обохъ: я нічого имъ не кажу, а тільки хто знавъ Романа й Опанаса, тому зъ разу видко, котрий на котрого схожий, хочъ они вже тымъ людямъ не сыны, а внуки... Отъ якій дѣла, хлопче, бували на моїй пам'яті въ сѣму лѣсѣ... А шумить лѣсъ дуже... буде буря!...

III.

Останній слова старий ледви промовивъ, видко було, що онъ дуже втопивъ ся, языкъ заплѣтавъ ся, голова тряслася, очи померкли.

Вечѣръ вже спустивъ ся на землю, въ лѣсѣ потемнѣло, онъ бушувавъ кругомъ сторожки, якъ море въ непогоду, темный верхъ деревъ колыхались, якъ хвилѣ.

Почулось веселе гавканє собаки — се хозяинны вернулись. Обыдва лѣсеники скоро підійшли до сторожки, а слѣдомъ за ними затомлена Мотря пригнала корову. Всѣ були въ зборѣ.

Черезъ яку мить мы сидѣли въ хатѣ; въ печи весело трѣщавъ огонь. Мотря лагодила вечерять.

Хочъ я до сѣго неразъ бачивъ Захара й Максима, але теперъ я дививъ ся на нихъ зъ бѣльшою цѣкавостю. Видъ Захара бувъ темный, бровы зрослись підъ крутымъ низькимъ чоломъ, очи дивились суворо, хочъ въ

нихъ видна була добрѣсть, яка завждѣ буває у вельми дужихъ людей. Максимъ дививъ ся прямо своими ласкавыми, сѣрыми очима, де-коли онъ потрясувавъ своимъ кучерявымъ волосемъ, бѣдъ его усмѣшки робилось якось весело.

— А чи не розказувавъ вамъ старый, — попытавъ Максимъ, — давнѣшню бувальщину про нашего дѣда?

— Еге, розказувавъ, — промовивъ ся.

— Ну, онъ завждѣ оттакъ! Зашумить лѣсъ въ бурю, ему старе й споминаеть ся. Теперь онъ всю нѣчь нѣякъ не засне.

— Зовсімъ мала дитина, — добавила Мотря насыпаючи старому борщу.

Старый наче не розумѣвъ, що балакають про нѣго; онъ зовсімъ ослабъ, инколи чогось кивавъ головою й усмѣхавъ ся, тільки якъ на сторожку налѣтавъ вѣтеръ, котрый бушувавъ на дворѣ, онъ зачинавъ прислухатъ ся до чого-сь зъ изысканымъ видомъ.

Скоро въ лѣсовѣй сторожцѣ все замовкло. Ледвиди свѣтивъ каганецъ збираючись погаснуть, та цвѣркунъ дзвонивъ свою завждѣ однаково-крикливу пѣсню. А въ лѣсѣ наче йшовъ гомѣнь тысячъ могутныхъ, хочъ и глухихъ голосѣвъ, що грѣзно перегукували ся про щось въ суворѣй темнотѣ. Нѣбы якась грѣзна сила тамъ въ невѣдомѣй темнотѣ веде гучну раду, збираючись зовсюду вдарить на вбогу лѣсову сторожку.

Инколи буря пѣднималась грѣше и тодѣ дверѣ сторожки тряслись, немовъ хтось сердито тѣпавъ и напиравъ на нихъ зъ надвору, а въ коменѣ нѣчный вѣтеръ сердито и зъ жалемъ выводивъ пѣсню, котра хапала за сердце. Потѣмъ на годину буря стихала и глубока тиша томила злякане сердце, поки зновъ не пѣднимавъ ся гукъ, немовъ старй сосны зговорились знати ся зъ разу зъ своихъ мѣсць и полетѣтъ невѣдомо куды ураць изъ нѣчною бурею.

Я трохи задрѣмавъ, але здасть ся не на довго. Буря выла въ лѣсѣ на рѣжний голоса. Каганецъ инколи спалахнувъ и въ хатѣ на мить робилось видко. Старый сидѣвъ на своей лавѣ и шукавъ кругомъ себе рукою, наче надѣявъ ся найти кого по-близу.

Бѣдный дѣдъ сидѣвъ перелаканный мовѣ дитина безъ помочи.

— Оксано, голубонько, — почувъ я его голосъ, — а хто-жь се тамъ въ лѣсѣ стогне?... Онъ трѣвножно шукавъ чогось рукою и прислухувавъ ся.

— Еге, — заговоривъ онъ зновъ, — нѣхто не стогне, то буря въ лѣсѣ шумить... Бѣльшь нѣчого... Лѣсъ шумить... Лѣсъ шумить...

Пройшла ще яка мить. Въ маленькѣй окна разъ-уразъ заглядувала блискавка, дерева обливались свѣтомъ и зновъ пропадали въ темрявѣ. Ясна блискавка освѣтила хату на мить и въ лѣсѣ заgrimѣвъ грѣмъ. Старый зновъ трѣвножно заматавъ ся на лавѣ.

— Спи, старый, спи, — почувъ ся зъ печѣ спокойный голосъ Мотрѣ. Отъ завждѣ такъ. Въ бурю по ночамъ все Оксану кличе, и забувъ, що Оксана вже давно на тѣмъ свѣтѣ. Охохохъ...

Мотря позѣхнула, прошептала молитву и скоро зновъ въ хатинѣ настала тиша, только лѣсъ шумѣвъ та трѣвножно шептавъ дѣдъ:

— Лѣсъ шумить... Лѣсъ шумить... Оксано, голубонько...

Скоро поливъ ся дощъ и не стало чутъ нѣ вѣтру, нѣ гомону соснового лѣса.

Переклавъ В. Масловъ-Стокѣдъ.

НОВІЙ СПѢВОМОВКИ.

Ст. В. Руданьского.

51. Аршинъ.

Иде Мошко черезъ лѣсъ,
Ажъ вовкъ выбѣгае,
Мошко скочивъ на пенюкъ,
Аршинъ пѣдѣймае
И аршиномъ навѣсный
До вовка цѣлить ся —
Ажъ ту трахъ! изъ за корчѣвъ
Бахнула рушница.
Бѣдный Мошко якъ стоявъ,
Такъ и затрусивъ ся
Та изъ пенюка сторчака
Въ рѣвъ и покотивъ ся.
Отъ тѣ вовка потягли,
Покинули жиды...
Але якось у ровѣ
Одѣшла огида.
И зводитъ ся стихача,
Аршинъ пѣдѣймае,
Оглядае здалека,
Тай самъ промовляе:
„Осѣмъ лѣтъ зъ тобою хожу
Понамъ рясы шити,
А все таки я не думавъ,
Щобъ ты бувъ набитый“.

52. Загадка.

Позбирались дукачѣ,
Добре пѣдгуляли —
— Давай, Мошку, загадокъ!
До жиды пристали.
А жидокъ собѣ бѣмъ-бѣмъ,
Пейсы пѣдвивае.
— Якъ завдати, такъ завдамъ,
А хто не вгадае? —
А тѣ кажутъ: — Не журись,
За то буде плата:
Хто не скаже, що то є,
Заплатить дуката.
— Угадайте-жь, каже жидъ,
Що у день чорнѣе,
Що бѣльшє у ночи,
А ранкомъ синѣе? —
— Добре, — кажутъ.
Отъ прийшло —
Гадали, гадали,
Далѣ бачать, що не втнуть,
По дукату дали.
— Що-жь то, Мошку, таке є? —
Жидюка пытають,
А той: — Герсти, що то є?
А я по чѣмъ знаю?
— Ну-жь бо, Мошку, не жартуй!
— Та жарты до ката...
Я и самъ собѣ даю
Цѣлого дуката.

Original from

UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

ЗЪ СКОРНЫХЪ ПѢСЕНЬ.

I.

Не зацвѣтутъ квітки въ снѣгу
Въ зиму на морозѣ;
Не выпадуть у пустынь
Степовіа росы;
Не потече Десна зъ Днѣпра,
А Днѣпро зъ Лиману;
Не засвѣтитъ промѣнь ясный
Зъ густого туману;
И не зайде по вѣкъ вѣчный
Сонечко на сходѣ;
И не буде свѣтъ и воля
Зъ неволю въ згодѣ.

Перебендя.

ВЕЛИКОДНЫЙ ТЫЖДЕНЬ ВЪ УКРАИНСКОМЪ СЕЛѢ.

I. Въ корчмѣ.

Великодный тыждень святкують увесь. Першій три днѣ, (бо тільки сей три днѣ и служатъ службу Богу по сѣльскихъ церквахъ) селяне зъ ранку йдуть до церкви, після одирави обѣдають, спочивають, а зъ полудня стягають ся и старіи и молодіи до корчмы, котра, поки ще що, замѣняє за-для селянъ и клубъ и казино и есть збѣжище а разомъ игрище сѣльске.

У сѣ святочный днѣ мало буває зазвичныхъ бесѣдъ по хатамъ, бо на провеснѣ селяне не такъ то богатіи на харчъ и усяку вѣжу; хлѣбъ на сходѣ, якъ те-жъ и надбана зъ осени городовина; позостає ся деяке придбана за-для святъ мясиво, яйця та молошне, а сього мало за-для справжньої бесѣды зъ усьма обычными стравами. Тымъ-то, кажу, бесѣды не збирають ся, а такъ хаба хто кого зазове до себе пополуднувати, у якѣмъ разѣ що небудь мяснѣ, яєшня а то, якъ що пѣзня весна, и стѣльничакъ меду, скрашанъ чаркою горѣлки и ласкавымъ привѣтомъ хазяинѣвъ, замѣняють недостачу стравы.

Тымъ-то и стягають ся усь до корчмы, де усякій по своѣй спроможности воздає шанобу частункомъ приятелямъ и самъ одбере по своѣй заслузѣ.

У корчмѣ, куды збѣходятъ ся усь, пересуджують ся усь сѣльскіи справы и новинки, зустрічають ся потрібніи одно одному люде, еднають ся побудженымъ горѣлкою — часомъ не въ мѣру — духомъ; тамъ рипить скрипка, бряньчѣ цимбалы, стугонить бубонъ и пѣдъ ихъ разніи тоны вытанцювувѣ молодѣ челядь.

Богато де-чого знайшло ся-бъ одповѣдати тымъ охайникамъ сього людского звичаю — збирати ся на прогуляне до корчмы... Богато де-чого, починаючи зъ при-сѣловъ: не мѣсеце красить чоловіка, а чоловікъ мѣсеце — и кѣнчаючи показомъ на городяньскіи клубы, шатѣ-де-флеры, маскарады, бенкеты и рауты, котріи те-жъ мають не зовсѣмъ пригожу пѣдбѣйку и пѣдъ зверхнюю етикетою крыють пѣятику, шулерію и розпустный односинаи молодѣжи.

Сама собою корчма, куды збѣходятъ ся усь свои, ти-жъ саміи, що стыкають ся межн собою по всякъ часѣ и на улицѣ и по хатахъ и на работѣ, де захоуєтъ ся та-жъ сама норма взаємныхъ односинъ — не має нѣчого незвычайного, соромного. И въ корчмѣ якъ и въ рестора-нахъ буває пѣятика; и тутъ якъ и тамъ побудженный напѣтками духъ буває и выносьть ся инколи по-за гра-ницѣ звичайности и степенности. Тѣльки въ корчмѣ, якъ

въ осередѣ невеликого, тѣсного кола невеликои сѣмѣи, своихъ людей, усь, навѣтъ и не пригожій выступы незвычайливости не становлять собою нѣчого особливѣйшого, чого-бъ не трапляло ся у щоденному житію, и зъ тымъ-же тактомъ обминають ся тыми, кому они огидливѣ, соромніи або непереносніи. У корчмѣ якъ и въ иншому мѣсцѣ села поганый чоловікъ зостаєтъ ся поганимъ и споневѣря-нымъ односинами громады и своихъ односельцѣвъ, ша-новный же чоловікъ корыстуєтъ ся усякимъ поважа-немъ и его омилньѣсть у чому-небудъ на пѣдпѣткѣ при-крываєтъ ся ласкою и пробачливостію знающихъ его.

Въ кѣнцѣ скажу, що зъ корчмы не можна такъ якъ зъ городяньского шустер-клубу або зъ маскарады „умыкати дѣвчаты“, и въ корчмѣ нѣхто не програєтъ ся въ карты.

Подивѣтъ ся.

Тихою ходою, зъ повагомъ, святочно убраніи збѣ-одать ся до корчмы хазяини. За ними слѣдомъ гуторачи тягнуть ся и ихъ хазяйки, не забувши прихопити зъ со-бою де-чого на закуску. Степенно здоровають ся зъ тыми, що вже ранѣйше позбѣходились. Не зъ разу увѣходятъ въ корчму, а стоять або сидѣтъ на призѣбѣ; балакають, переговорюють свои справы. Може кого и кортитъ вы-пити, але кожне здержуєтъ ся зъ высказанемъ своего ба-жання. Тѣльки одинъ Пилипъ, гѣркій пѣаниця, забравъ ся у корчму, мабуть ще зъ обѣдъ, выканючивъ у шинкаря чарки зо двѣ наборгѣ и теперь, не вспѣвши захватись одѣ надѣйшлой кумпаніи, сидѣтъ и чуманѣе, чекаючи ажъ увѣйдуть люде и частуючись може не обминути и его сердегу.

Стоять и сидѣтъ балакаючи, корписаючи паличками (цѣпками) землю, чоловікы припѣднинають йломѣвъ, одповѣдуючи на привѣты надходящихъ. Жѣнки обѣшли на призѣбѣ зъ другого боку и те-жъ ведутъ свои беско-нешний речѣ въ пѣвъ-голоса. Усь такъи степенный, такъ по-важно ведутъ речѣ, кожне стережеть ся, щобъ не ска-зати лишнього слова, не обмѣлитись у чому-небудъ. У громадѣ селянъ бѣльше анѣжъ де въ иншѣй кумпаніи буває здержки у мовѣ. Хаба вже таке незучинне попаде-тъ ся, що верзе абы-що, не розбираючи. Се вже такъи „спіке-ры“, котріи вырываютъ ся завсѣгды, якъ то кажутъ, „по-передъ батька въ пекло“. Се такъи, що ихъ селяне на-зываютъ глотами.

Наче пукъ квітокъ выказались зъ яру дѣвчата. Они нѣ зъ кимъ не здоровають ся и по-осторѣнь захо-дѣтъ ся до корчмы. Не по дѣлу, а гуляти пришли они сюды, такъ имъ и соромно пѣдбѣходить до кумпаніи. Юрба парубкѣвъ наближаєтъ ся смѣльйше, хочъ те-жъ якѣсь стороною обѣходить старѣйшихъ и собою заслоняє дѣвчаты. У сѣмъ одстороннѣи молодѣжи выказуєтъ ся се-ляньска мораль, по котрѣй гуляня молодѣи челядѣ есть наче яке терпимѣ зло, на яке старѣйшій дѣвлять ся, якъ то кажутъ, крѣзь пальцѣ, але що не дозволяєтъ ся од-крытымъ дозволомъ.

Отъ и музики тягнутъ ся сюды-жъ, прикрываючи полами „струменты“...

II. Уговорини чередника.

Промѣжъ чоловіками иде рѣчь про те, кого и якъ наставити чередникомъ. Поки що, сей тыждень, святку-ючи, и саміи зможуть попасти скотину, а вже по-сля провѣдъ доконешне треба мати особливого чере-дника, кому-небудъ одному приручити сее дѣло, а не усьмъ возити ся зъ нимъ.

Original from

UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

Такъ становить ся се дѣло у речахъ хазяинѣвъ, при чому звертаеть ся увага на те, щобъ въ умѣ было заповѣдано чередникови пильно доглядати скотины, не лишати еѣ зъ малыми подпасками, а особливо въ друкованицю*), щобъ не була въ спашу, отъ якъ пройшли лѣто, — на те, яку положити цѣну одъ усякою скотины, де мати-метъ ся за-дѣя скотины водопоѣи и стѣило, якъ довго чередѣ вылежуватись тамъ, коли заперати скотину за-дѣя збору платы, чи пускати й свиней въ череду, чи може ихъ звернути у телячу черѣдку, зважаючи на те, що свинота у дощову годину заразы же бѣжить до села, де шкодить города, и чередникъ не зможе уганяти ся за нею. Якъ бачите, не мало треба обесудити, обдумати, переслухати. Усе-жь се й робить ся безъ поспѣху, зъ повагомъ, зъ корписанемъ цѣнками землѣ, наче зъ землѣ выкопуть ся потрібный розпорядокъ и ладъ у дѣлѣ. Отъ такъ и зъеднали зновъ на се лѣто старого Гараська. И онъ и усе, хто бувъ у сѣмъ толковищѣ, перехрестились, и староста зъ выбраннымъ чередникомъ ударились рука объ руку.

— Ну, такъ и такъ! Коли громада згоджуеть ся, — що-жь, дай Боже! Теперь купи дѣду, могорыча.

— А вже-жь купи! Твой могорычъ! Звѣсно! — одкликаеть ся де-хто.

— Купувать то купувать, та тольки купила Бѣгъ має, — одмовляеть ся Гарасько, хочъ и добре знае, що ему неминуче ставитъ могорыча; не можно-жь ему такъ таки зъ разу, не перемѣившись, кинути ся за могорычемъ, наче зрадѣвши дуже вже сѣй радѣ. Point d'honneur є и въ чередника. Се усе розумѣють и дають можность ему и потрібну рѣчь — поддерживать свою гѣднѣсть.

— Повѣрити и наборгъ Юдка, — одзываетъ ся хтось.

— Єго-жь корова и коза ходити-мутъ въ чередѣ.

— А то и такъ оддаси, якъ зберешъ угѣнне, — одкликають ся другі, и Гарасько уговоряный иде въ корчму, просячи усею кумпанію, котра не спѣшно иде за нимъ въ одчиненій дверѣ.

Жѣнки, поки ще що, зостають ся на дворѣ. А мужики тымъ часомъ вѣшли проковтнути по одній и подѣ навѣсомъ ладять „струменты“ побренькуючи и пориплюючи струнами. Одбававъ ся бубонъ и уся челядь посунулась до музыкѣ.

Тѣ, що увѣшли у корчму, розмѣщуютъ ся по лавкамъ по-подѣ-стѣнно; поважнѣйшимъ дають мѣсце за столомъ. Гарасько узавъ уже у шинкаря горѣлки и покликавши жѣнку починае частувати. Наливши зъ пляшки повну чарку, онъ кланяеть ся усеъмъ и чарку подносить старостѣ. Але староста знае звичай и не квапиться до чарки, а одсылае еѣ самому Гараськови, при чому дотыхчасове „ты“ замѣняеть ся гречимъ „вы“.

— Въ вашихъ рукахъ, самі на здоровья выкушайте! — каже староста.

Тодѣ Гарасько ще разъ на усе боки кланяеть ся и промовляе:

— Христосъ воскрес! Зъ сими днями будьте здорові! Дай-же Господи на скотинку благополучно, щобъ здорова була, не занемогала! — и выпивае чарку.

— Во истину воскрес! Дай Боже! Пошли Господи! — одновѣдае кѣлька голосѣвъ за старостю.

Стара Гарасьчиха подала окрасѣ паски, кѣлькоро облупляныхъ крашанокъ и трохи сальца на стѣль.

Налиту зновъ подношану чарку староста одсылае

до Гарасьчихи, и тольки завѣренный, що баба горѣлки не вживае, хрестить ся и починае, якъ и подобае такому достойникови, зъ повагомъ промову:

— Христосъ воскрес! Дай-же намъ Боже, чого мы собѣ бажаемъ — счастья, здоровья, вѣку довгого, умарозуму доброго! Пошли намъ Господи усякого добра, щобъ хлѣбъ родивъ, щобъ скотинка здорова була. Допусте Господи намъ сѣи свѣтѣ денѣчки опровадить, дождать провѣдъ и родителейъ помянуть у добрымъ здоровлю, въ мирѣ и супокѣ! Христосъ воскрес!

Напивае до половины чарку и на прохане дѣда Гараська допивае до дна, а каплѣ выбрызкуе на стѣлю, кажучи:

— Щобъ такъ наша скотина выбрыкувала!

— Во истину воскрес! Дай Боже! Пошли Господи милосердный! — одзываетъ ся зъ усеъмъ бѣговъ, зѣтхуючи, якъ бы въ доводъ того, що промовець попадае выповѣдати сокровенный гадки и бажаня усеъмъ.

Пѣсла старосты подносить ся горѣлка усеъмъ по ряду уважно на повагу, якою хто корыстуетъ ся въ громадѣ, и коженъ узятъ до рукъ чарку провожае по своѣй силѣ кѣвѣтистою промовою и выказуе свои бажаня. И такимъ побытомъ чарка обходить усеъмъ. Не разъ и не два приходить ся доновняти пляшку.

Честь честю: Гарасько, обѣйшовши усеъмъ чаркою, добирае ще горѣлки, и подносить по другѣй. Зважившись купити скѣльки тамъ спотребить ся горѣлки, Гарасько не настарчавъ бы еи усеъмъ по другѣй чарцѣ, коли-бъ не звичайность гостей: поднесену въ-друге чарку нѣхто не выпивае повну, такъ, що горѣлки стае на всеъмъ.

Тай не все-жь зъ громады и дожидають другои чарки: де-які людцѣ одбѣходятъ въ особливѣй кумпаніѣ, самі купуютъ собѣ горѣлки и частуютъ ся. По-бѣла стола позостають ся тольки тѣ, що зъ старостою становлять осередокъ сѣльской громады и зъ ними то староста въ одповѣдь на частунокъ Гараська те-жь купуе горѣлки и частуютъ ся зъ новымъ чередникомъ.

III. Подѣ хмелемъ.

Усе болѣе натовплюють ся до корчмы. Мало-помалу хмѣль починае запановувати мѣжь сѣмъ святочнымъ людомъ, починае розворушувати языки, побуджуе духа. Промѣжь чѣловѣками зарѣбли вывезані кѣвѣтистыи хуеками жѣнки, зацокотѣли тонкими голосами. Чути: „Ну-мо, кумо! Кумасю!“

Онде за особливымъ столомъ кумпанія мужикѣвъ поспирались на руки, понапружувались у нихъ жилы на червоныхъ шняхъ; они спѣвають чумацку:

Бѣде милый у дорогу,
За нимъ мила у погоню...

А тамъ онъ чуть застольну:

Ой выпиймо, родино,
Щобъ намъ жито родило —
И житечко и овесь! —
Избравъ ся рѣдъ увесь.
Якъ бы не мы та не вы,
То-бъ мы тутки не були,
Горѣлочки не пили.

А онде Самѣйло чумаць збивъ йолома ажъ на потылицу, выпинаеть ся стоячи передъ своею кумпанією, розмахуе высоко поднятими пляшкою и чаркою и выругуе:

Ой чумаче, чумаче!
Житя твоє собаче!

Original from

UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

*) Въ гедзень. — Ред.

А тамъ зновъ надбраванъ жѣноцкй голосы виводять :
Горювала я зъ тобою
И безъ тебе буду...

И такъ то скоро запанувавъ сей хмѣль по пѣдъ
пѣдголеными чупринами, по пѣдъ очѣпками... Тѣлько ди-
вуютъ ся гляючи тѣ, що не вживають горѣлки. Бѣтъ
и такй, хочъ ихъ не богато. Сѣ сидять собѣ не мѣшаю-
чись до пѣдпильхъ. Они собою становлять наче громад-
ску совѣсть, здатну пригадати кожному усе, що бнѣ вы-
роблявъ пѣдъ хмелемъ. Само собою, на нихъ лежить су-
покбй и порядокъ середъ селянѣ пѣдчасъ пьяного загулу;
се жива критика оянянѣлыхъ. Они своєю присутностю
у сѣй гульнѣ припинять тыхъ, що не въ мѣру розбѣ-
дуть ся, они запобѣжать усякбй бѣдѣ и драчѣ, они-жъ
и одбудуть усякбй урядовый началъ, якбй наскочить
у село пѣдчасъ такого шарварку. Тымъ-то зъ такихъ
наставляе громада кого-небудь хочъ невеличкимъ началь-
никомъ — „за-для одбутку передъ панами“, якъ кажутъ.

Загуляли чубатѣ головы! Не стѣлько тѣен горѣлки,
скѣлько того гаму та стогону... Груды широкѣ, голосы
вычнѣ: заговорили по-смѣлѣйше, отъ вамъ и зыкъ и сто-
гонъ. Тай таки, правду казати, шинкова горѣлка якось
особливо охмѣляе людей, зъ разу якось збентежуе.
Не очищена она анѣ трощечки. Такъ таки по просту
спиртъ розведеный водою; сивушнымъ масломъ такъ
и смердитъ. Та ще буває и не безъ пѣдбавки чогось та-
кого, що одурюе ще бѣльше сивухи. Не вѣрѣвъ проковт-
нути чоловікъ — и то не абы якбй, а здоровенный му-
жичище — три, чотыри чарки, якъ уже й отуманѣвъ,
одурѣвъ, уже й пѣшла, якъ то кажутъ, душа на распашъ,
уже й розвинтили ся его нервы, здержуванѣ доси обы-
чайливостю и розумомъ.

Загуляли! Стогонъ стоять! Перемѣшались усе го-
лосы, усе поруха душъ. Той ладень плакати пѣдъ ладъ
жалѣбною пѣснѣ; той соромязливый по тверезу, „вели-
чаєтъ ся теперь якъ те поросѣ на орчику“, у того
никлого та потульного теперь выказуєтъ ся якась нео-
бычайна одвага и смѣливѣсть; той уже дуже пре-дуже
любить и жалѣе усеѣхъ и ажъ плаче згадуючи, якъ трохи
чи не позаторѣкъ сказавъ кумови „брешешъ“; онде въ
кутку здержують осатанѣлого Мусѣя, що якъ выпе, то
заразъ и налазитъ, щобъ зъ кимъ подрякатись. Його
жѣнка уговорюе, а сама, пѣдобравши скинуту нимъ шап-
ку, постороняєтъ ся, щобъ не пѣдвернутись пѣдъ розбуя-
лый кулакъ несамоватого мужа. Жидъ и жидѣвка шин-
карѣ вже не подають услужливо, якъ зъ початку, пля-
шокъ горѣлки на столы, а зачинились и черезъ ляду
вдовольняють кумпанію.

(Конецъ буде.)

Горисъ Познанскій.

И ДИЛЛІЯ.

Давно було. Дѣтей маленькыхъ двое,
Побравши ся за руки, по кѣвтчастыхъ
Лугахъ пѣдгѣрскихъ, стежкою узкою
Поперекъ нивъ, въ жарку лѣтнюю днину
Ишли зъ села.

Старшенкбй хлопчикъ бувъ,
Бѣловосый, зъ снятми очима,
Зъ конемъ вербовымъ у руцѣ. У него
За пазухою добрый куесень хлѣба
И кѣвтка на кайстровѣмъ капелюсѣ.

А дѣвчинка вела его за руку,
Хочъ менша. Наче теренъ оченята,
Мовъ вуглики жарѣли ся и живо,
Все бѣгали кругомъ. Мовъ мышѣй хвостикъ
Косичка зъ заду висѣла, а въ нѣй
Червона слѣчка виплетена була.
Въ маленькбй запасчинѣ пѣдѣпнятбй
Знать кѣлька бульбѣ печеныхъ, а стручки
Зеленого гороху вызирали
Зъ за пазухи.

Нерадо якось хлопчикъ
Ишовъ и боязливо озиравъ ся,
А дѣвчинка невпинно щебетала,
Додаючи товаришу одваги.
— Встыдай ся, фе! Такой великбй вырѣсъ,
А плакать хоче! Хлопецъ, а боить ся!
Чого боить ся ту? Сли я ти кажу,
То мусить бути правда! Вже мои
Бабуня не такбй, щобы брехати!
А ти дивн, хйба то такъ далеко?
На сей горбочокъ, ѣдтамъ Дѣль близенько,
А тамъ Дѣломъ у гору та все въ гору,
Ажъ на самъ верхъ. Тай годѣ. Тамъ спочинемъ.
А може нѣ — чѣго ще спочивати,
Коли вже ѣдтамъ близько! Кликнемъ: У!
Тай просто вразъ побѣжимо до тыхъ
Стовпѣвъ зелѣзныхъ, що пѣдперли небо.
А тамъ сховаємось за стовпѣ, и тихо,
Тихенько ажъ до вечера пробудемъ.
А ты щобы не смѣвъ менѣ и писнуть,
Не то що плакать! Чуешь? А то я
Тобѣ задамъ! А якъ настане вечѣръ
И сонечко приѣде до дому на нѣчъ,
Застукае до брамы, — то мы тихо,
Тихесенько прокрадемось за нимъ.
А знаешь, що бабуся говорила?
У него в донька така хороша,
Що просто страхъ. Она ѣтцю що рана
Й що вечѣръ ясну браму ѣдчиняе.
А вже дѣтей она такъ дуже любить,
Що просто страхъ. А сонце не пускае
Дѣтей до неи. Але мы тихенько
Прокрадемось, тай шмигъ! тай вхопимось
Ѣи за руки, то вже сонце намъ
Нѣщо не зробить. Тѣльки ты не бѣйся
И плакати не смѣй! Та-жъ то такъ близько!
И на дорогу маємо досытъ.
А та намъ панна надае богато
Всього, о що лишъ будемо просити...
Ану, о що бы ты просивъ? —

Поглянувъ
На неѣ хлопецъ, палець вихавъ до устѣ
Тай каже: — Мозе бѣльшого коня?...
— Ха, ха, ха, ха! — дѣвча зареготалось.
— Ну, сѣо-зѣ, то мозе капелюхъ новый?
— Проси що хочешъ, а я знаю вже,
Що я просити буду.

— Сѣо таке?
— Ага, не скажу!
— Ну, скажи, а то
Заплачу!

— Овва! Плачь, то я сама
Пѣду, и не вѣзьму тебе зъ собою!
— Ну, а чому-зѣ не скажешъ? —

— Знаєш ты

Дурный? Мені бабуня говорили,
Що в неї яблочка є золоті.
Кому она те яблочко дарує,
Той увесь ввѣк щасливий и здоровъ
И гарний-гарний буде вѣмъ на диво!
— Я хочу яблочка! — заплакавъ хлопець.
— Не плачь, дурный, лишъ не забудь просити!
А якъ по яблочку такѣмъ дѣстанемъ,
То вернемо до дому, и нѣкому
Не скажемо. Не скажешъ?

— Нѣ, не сказу.

— Ну, памятай! А скажешъ — одберуть!
А заховаємъ такъ, щобъ не найшли.
А знаєшъ що? Ты дашь мені своє,
Я заховаю ихъ обоє разомъ,
Бо ты дурный, у тебе одберуть.
Чи такъ?

— А такъ, — рѣкъ хлопець. И пошли.

Пройшло чимало лѣтъ одъ того дня.
Далеко надъ сподѣване дѣтей
Тяжкою вийшла и довгою дорога
До сонѣшнихъ палатъ. И травы й нивы
И небо й сонце, все те, все змѣнилось
У хлопчика вѣ очахъ. Лишъ не змѣнилась
Подруга та, проводниця его.
Щебетане єи веселе, любе,
И усмѣхъ и надѣя негасима,
Се та жива струї, що вяже вѣ серцѣ
День нынѣшний зъ вчорашнымъ и грядущимъ.
И цѣль ихъ не змѣнилась за той часъ,
Лишъ выросла, розвилась, розяснилась.
И ось великимъ шляхомъ многочисленнымъ
Посередъ теску, свару й товкоти
Идуть они, ховаючи вѣ грудяхъ
Дитячі серця, якъ найкращій скарбъ.
Минає ихъ гордий, надутий дурень
И розсѣбсь. Мина' пышный вельможа —
И не погляне. Зустрѣне мужикъ,
То вѣ спрагу дасть погожон воды
Напити ся, и стежечку покаже,
И подночує, вѣ слоту захистить.
Они-жъ, побравши ся за руки, тихо
И радѣсно, безъ огляду й трѣвоги
Идуть на стрѣчу сонцю золотому.

Миронг***

ОБРАЗКИ ЗЪ СВѢТА АЛЬПЕЙСКОГО.

I. Вступъ вѣ свѣтъ альпейскій.

Вѣ мѣстѣ Вельсѣ, вѣ горѣшній Австрій, задер-
жує ся поѣздъ зелѣзнячий черезъ 10 минутъ... На пе-
ронѣ саме передъ тымъ купѣ, вѣ котрѣмъ я вѣхавъ, про-
щала ся дочка, молода, ледви 15-лѣтна панночка, зъ бач-
комъ, зъ матерю и зъ братомъ, щиро и сердечно. За-
дзвонили вѣ третє; ще разъ обцѣлювали ся, и панночка
фуркнула, якъ той воробчикъ, вѣдъ вагонови, и зупни-
ла ся вѣ моѣмъ купѣ... Панночка, видко, належала до пе-
редовои верствы суспѣльной, бо була вкусно и ладно
убрана; що такожъ и цѣлымъ шикомъ, поворотами и ру-
хами и цѣлою своєю особою зраджувала... Затрубѣла
трубка, поѣздъ рушивъ, послѣднє прощанє рукою и ху-
сточками переслала собѣ родина, — и сцена змѣнилась.

Панночка, видко живого успособленя, до того мо-
лода, — не могла спокѣбно высидѣти на однѣмъ мѣсци
черезъ довгий часъ. То заглядала до вѣкна, то перебе-
рала шось вѣ кошничку, то пересѣдала ся зъ одного кута
вѣ другій... Вѣ купѣ не було нѣкого бѣльше, лишъ насъ
двоє... Мовчки переѣхалисьмо одну цѣлу стацию. Потому
я першій прѣрвавъ незносиме мовчанє, тай кажу: — Да-
руйте панѣ, що смѣю Васъ поспытати, чи далеко ѣдете?

Она, дуже рада, що буде могла говорити, сказала:
— Їду до Ишль, до моєи теты... И заразъ додала: —
А вы пане?

— Я їду до Авсее.

— Она: А то чудесна околиця; чи Вы були вже
коли вѣ Авсее?

— Я: Нѣ, кажу, — я ще не бувъ нѣколи вѣ Авсее.

— Она: Я вже тамъ була; любя, чудова околиця...
Якъ тамъ прибудете и уладите ся, не забудьте поѣти до
Альтавсее. То недалеко зъ вѣдтамъ, година ходу... А яка
красна дорога. Иде ся молодымъ шпильковымъ лѣсомъ,
саме по-при берегъ шумячої рѣки Травнѣ; по другѣмъ
боцѣ рѣки видѣють высочезній горы, рѣжнои формы и по-
роды; то лѣсомъ покритѣ, то нагѣ скалы сторчать, то
зеленѣ, то червонявѣ, то сивавѣ. Вы будете ся дуже лю-
бувати. И я туда ходила чи разъ пѣхотою, и не могла
налюбуватись тою чудовою панорамою, — змѣняющею ся
що хвиля, а все новою, все красною. Памятайте, що-
бысьте той прохѣдъ не залишили, а якъ будете туда
ити, погадайте, що я Вамъ тоє порадила.

— Добре, — кажу, — не забуду, и дякую Вамъ
сердечно за щиро и красну раду... Вы мабуть любите
красоту природы?

— О дуже! Коли поѣду до лѣса и чую всѣлякѣ го-
лосы птицъ, я чую ся щаслива... О, я цѣнаю кожду
птицю по єи голось. Я у себе маю кѣлька клѣтокъ
пташкѣвъ свѣвучихъ; кобы вы знали, якъ они мене ви-
тають, коли приїду межѣ нихъ, якъ тиснуть ся до клѣтки,
якъ черенькають... Я бы нѣколи не зробила нѣчого злого
нѣякой животинѣ... А якъ я цѣвѣты люблю; якѣй у мене
красный огородець!... А вы пане (звертаючись до мене),
Вы любите природу?

— Я: О, и я люблю природу, а именно люблю собѣ
вѣ горахъ; тутъ ми якось веселѣйше и приятнѣйше и
свобѣднѣйше, якъ на долахъ.

— Она: О, вѣ Авсее будете мали гѣрѣ доволѣ.
Мы вѣдъ теперъ запускаємъ ся щоразъ бѣльше вѣ гори-
сту краину; вѣдъ мѣсточка Лямбахъ прибирає околиця
видъ гористый. Будемо переправляти ся черезъ тунелѣ,
по вѣдъ урвистѣ высоко стремячѣ скалы, по-надъ озера
чудовѣ; небакомъ укаже ся намъ 7000 стѣпъ высокий
Травнштайнъ, котрого зъ далеку можъ бачити... Хо-
дѣмъ на галерію, а я Вамъ его укажу!

Пошовъ я за моимъ щебетливимъ проводникомъ,
и я побачивъ небакомъ дѣйсно высоко стремячѣ бов-
дурѣ, якого дотеперъ зъ близька не видавъ нѣколи. Моя
щебетуха указала менѣ его пальцемъ зъ дуже ураду-
ваннымъ лицемъ. Дивне враженє справивъ на мене видъ
Травнштайна, котрый высоко заносивъ свою голову по
надъ другѣй высокой верхи. Не мѣгъ-ємъ очей одорвати
вѣдъ него, такъ якось зъ его величиною росте и людске
серце; разомъ зъ очима поднимає ся и гадка гѣрѣ и стре-
мѣть до неба... Травнштайнъ никнувъ кѣлька разѣвъ
зъ очей вѣ закрутахъ зелѣзнои дороги, и зновъ показу-
вавъ ся, а все близше, а все высѣй. Бѣтъ то нага ска-
листа стѣна, котра стрѣмко, мовъ блискавица, спускає ся

зъ горы въ низъ. Перебулисъмо оденъ и другій тунель, наблизилисъмо ся до мѣста Гмунденъ надъ чудовымъ озеромъ, надъ котрымъ висѣвъ бѣдъ лѣвои руки высокій Травнштайнъ; мѣгъ-емъ ся доволѣ на него надивити, лице въ лице, бо великанъ той спускае ся зъ лѣвого берега до озера, коли зелѣзничій поѣздъ точить ся по правѣмъ его березѣ. О, чудесне озеро Гмунденское! образъ твой нѣколи не затре ся въ души моѣй. Саме подѣ Травнштайномъ пестрѣють причѣпленіи до скалы домики поодинокіихъ поменшихъ фабричныхъ осадъ, — коли на правѣмъ его березѣ, куды переѣзжалисъмо, красуе ся на невеличкѣмъ скалистѣмъ пѣвостровѣ, высуненѣмъ въ озеро, мѣстечко Травнкирхенъ, чудове и прехороше зъ виду; трудно очи бѣвернути бѣдъ того погляду. И озеро, и горы его окружающіи, и мѣсто Гмунденъ зъ надбережными пышными готелями, и высокій Тайштайнъ, и розсѣяніи надбережній осадъ, и миловидне Травнкирхенъ, и кораблѣ, плывающіи по озерѣ, и чисте ясне небо, и вода озера, якъ великанское зеленяве зеркало, оправлене въ высочезній горы: все то манить душу и сердце и перелѣтае передъ окомъ подорожного, мовѣ образы въ панорамахъ, мовѣ сны чародѣйній передъ душею сонною... Небавкомъ все закрыла чорна, темна тѣма; вѣхалисьмо въ тунель 1200 метрѣвъ довгий, въ котрѣмъ сидѣлисьмо мовчки одно побѣдъ другого, мовѣ зачарованіи, и пары зъ себе не спускаючи, — ажъ по довгѣмъ, довгѣмъ часѣ блиснуло наново денне свѣтло... Приѣхалисьмо до Ишлю, де на перонѣ ждало на мою щебетуху кѣлька гарно устроенныхъ дамъ, — межіи ними еи тѣтка. Панночка легко высочила за вагону, подавши менѣ свою малу ручку на прощане, и утонула въ ихъ сердечныхъ обѣмахъ... Я поѣхавъ дальше, — до Авессе, де-мѣ прибувъ о 8-ой годинѣ вечеромъ, выѣхавши о 7-ой зъ рана зъ Вѣдня (дня 10. липня 1886).

II. Альтавсее — мѣстечко и озеро.

Поступивъ я по радѣ моєй щебетухи, и выбравъ ся красною поранку до Альтавсее. Подорожъ моя була сама радѣсна и весела и приятна и щаслива. Я ишовъ красною широкою променадою, дробнѣйшими камѣнячками вымощеною, пахучимъ сосновымъ гаємъ, помѣжъ травники засѣяніи цвѣтами, по котрыхъ продирающе ся сонце малювало золотіи смуги. Птицѣ всѣлякѣ спѣвали весело поранку пѣсно, а зеленява, буйно-свобѣльна рѣка Травнъ втурувала имъ шумомъ своимъ гармонѣйно. Ноги несли мя легонько, мовѣ молодця двадцятилѣтнього; и не схаменувъ ся, якъ зупинивъ ся по-за мѣстомъ, на высоко-положенѣй, троха горбоватѣй площі, по котрѣй розкинене мѣстечко Альтавсее.

Площа тота простора, добре управлена, красувала ся то всѣлякимъ збѣжемъ, то огородвиною, то пластами буйнои пахучої травы. Зѣ всѣхъ бѣкѣвъ окружали еѣ горы. Иду дальше, домы, домики, виллѣ прекрасніи всѣлякои структуры и формы, посередѣ цвѣтучихъ прехорошихъ огородѣвъ, костелъ зъ острокобначастою вежою, склепы, крамы, реставраціѣ, — представили мѣстечко чисте, веселе, хороше и миловиде, а особливо часть его тота найлюбіиша, що притыкае до озера. Чудове озеро, принадле даю наибѣльше зъ всего очамъ, душѣ и сердцю. Зъ заходу, пѣвночи и входу замкнене оно величезными горами. Заразъ бѣдъ заходу спускае ся стрѣмко до него 6000 стѣпъ висока гора Лозеръ; верхомъ скалиста и нага, доломъ декуды поросла корчами, деревиною, травою и всѣлякимъ пахучимъ зѣлемъ; творить она лѣвыи

берегъ озера. Напротивъ неї на правѣмъ березѣ пне ся высоко до горы масивна, могуча скала, четверобчѣна, зовѣмъ нага, сива, звана Trüsselwand, зъ котрою сполучена низшою шийкою не о много низша гора Tressenstein, — они обѣ становлять правый, вхѣдний берегъ озера; бѣдъ пѣвночи озеро естъ обмежене лѣвѣстнымъ та гористымъ каблукѣмъ. Полуднева часть озера того отверта до высоко-положеної площі, на котрѣй розсѣло ся мѣстечко Альтавсее. А воды-жъ того озера, — чистѣй, прозрачній, якъ крышталъ, зеленяво забарвленій. Чимъ глубше озеро, тымъ его воды зеленѣйшіи, и зеленъ тота тымъ темнѣйша, а така хороша, такъ якѣсь очамъ принадна, що дивись и ненадивись ся. Зеркало тото зелене оживляе цѣлу околицу; додае ѣй красы, живости, веселости; безъ зеркала того водного скалы, окружающіи его, були бы нѣмѣи и мертвѣи. Озера суть то очи альпейскихъ околлицъ, черезъ котрѣй проглядае житѣ природы... Пустивъ-емъ ся ити вхѣднымъ его берегомъ черезъ молодѣнкій гай, красною променадою, по котрѣй ступало чимало прохожихъ, мужчинъ и женщинъ, красно убраныхъ, прибувшихъ тутъ на лѣто купати ся въ его принадныхъ водахъ и насолоджувати ся красою альпейскої природы, такъ любѣи, такъ милѣи и такъ здорової для тѣла и душѣ... Молодше буйнѣйше поколѣне буюло свобѣдно на озерѣ, плаваючи въ справныхъ та легкѣхъ и выгѣдныхъ човнахъ, будь зъ кормчимъ, будь и безъ него; елегантцѣ паничѣ веслували вправно самѣи, перевозячи живѣочіи полъ зъ мѣсця на мѣсцѣ, зъ берега на берегъ. Шутки, веселіи розговоры, часомъ буйный смѣхъ або пѣсня одушевляли сценерію; птицѣ черкотячи перелѣтали воды озера, мотылѣ и комахи всѣлякѣ буюли по-надъ береги роями, а рыбы плюскотали ся въ чистыхъ озера водахъ. Сонце полудневе сіяло ясно надъ тою чудовою околицею; въ природѣ була тишина, лишъ часомъ оживлена гармонѣйными звуками природы... О якій я бувъ щасливъ!...

Наближающе ся полудне и поглядъ на зегарокъ нагадали ми, що треба вертати домѣвъ.

Инымъ разомъ, — була то недѣля, — выбравъ ся я сюды зъ полудня въ товариствѣ знакомыхъ мужчинъ. Ишлисъмо лѣвымъ захѣднымъ берегомъ по подѣ скалу Лозеръ, котра, кидаючи буйну тѣнь, хоронила изсѣ бѣдъ спеки линневого сонця. Розговоръ нашъ веселый перерывали наразъ звуки гармонѣйного свѣву, що къ намъ щоразъ бѣльше наближавъ ся. Бачимо, противъ насъ идуть чотыри молодіи гарні Стирїйки, побравшиє по подѣ руки, и спѣвають, — якусь, бачу, набожну пѣсню, — а такъ гармонѣйно и удачно, що-сьмо мовчки слухали, ажъ остатній перегомѣнѣли звуки... Заразъ потѣмъ чувмо пѣсню зъ йодлями бѣдъ самого озера; указала ся на его водахъ побѣльша лѣдъ, въ котрѣй везли ся парубки зъ дѣвчатами; и разомъ они спѣвали стирїейскіи пѣснѣ, переплѣтаючи ихъ йодлями. Часами зъ нишихъ лѣдѣй давали ся чути гуканя, лише Стирїейцамъ властивѣи, котрѣи дуже хорошо гармонѣзуютъ зъ тою альпейскою околицею. Дотираемо до пѣвнѣчного берега озера. Тутъ сидѣли при столахъ, на муравѣ розкиненыхъ, гостѣ всякого сословія и всякого пола и вѣку; ѣли, пили, забавляли ся. Коли у корчмѣ подѣ лѣсомъ гомонѣла музика, танцювали хлопцѣ зъ дѣвчатами шта й ера, плескаючи до такту въ руки, и танецъ переплѣтаючи спѣвомъ зъ йодлями передъ музикою. Отъ гей бы и у насъ танцюющіи коломѣйку приспѣвуе до танцю въ перестанкахъ передъ музиками. Наближивъ ся вечеръ, и выкотивъ ся на небо

зъ-по-за гѣръ повный мѣсяченько и окрасивъ своимъ чудовымъ свѣтломъ озеро и горы и цѣлу околицу. Наставъ чудовый вечеръ. И мы посѣдали въ човенъ и казали ся везти до мѣсточка, спѣваючи, — зъ ѡдки черезъ лѣсъ помчали до своєї кватеры.

(Конецъ буде.)

Денисъ.

КОРОТКА ИСТОРИЯ ЛИТЕРАТУРЫ РУССКОЙ.

Написано Омельянъ Огоновскій.

ПЕРІОДЪ ЧЕТВЕРТЫЙ.

(Дальше.)

Кажуть, що вертепна драма звѣстна була вже въ концѣ XVI. вѣку¹⁾. А вже-жъ Н. А. Маркевичъ бувъ першимъ, що въ 1860. р. надрукувавъ одну вертепну драму²⁾. Опѣсля записавъ таку драму вѣлыми бережливо Г. II. Талаганъ въ Сокиринцяхъ, губерніи Полтавской. Се бо зайшли були въ 1770. р. до его прадѣда Кіевскій бураски зъ вертепомъ и передали текетъ драмы вертепной зъ нѣтами до свѣту мѣсцевому хорови спѣваковъ. Симъ способомъ тая драма удержалась въ Сокиринцяхъ до сего дня, и хочъ ѡдъ 1770. року могли вдѣяться въ текетъ деякі зміны, то все-таки тая драма въ засновку своимъ естъ та-сама, якою була передъ сотнею лѣтъ.

Въ сѣмъ вертепѣ представляе ся перша часть драмы пѣсля оповѣданія библійного. Въ другій же части про-являются сцены свѣтскі, чисто-народні. Навпередъ выступаютъ дѣдъ и баба, солдатъ и красавица. Они говорятъ про Рѡздово Иисуса Христа и про смерть Ирода, и зъ-за того тѣлько въ явахъ сихъ особъ видимо звязъ другої части драмы зъ першою. Вирочѣмъ выступаютъ на сцену вѣслякі особы, нагадуючі суспѣльную жизнь на Украинѣ въ половинѣ вѣку минувшого. Ѳдтакъ являе ся гусаринъ и мадарка, що танцюють пѡдъ звуки пѣсенъ: „Гусаръ коня наповнавъ...“ Выѣзжае цыганъ на кобылѣ „брыкучѡй“; слѣдую комична сцена мѣжъ цыганомъ, его сыномъ и цыганкою. Опѣсля приходитъ польскій панъ зъ своею жѣнкою и зъ молодымъ хлопомъ. Ледви ставъ той панъ въ польскій мовѣ, прикрашеній русчиною, чванитись своею ѡдвагою, якъ ось загомонѣла за сценою пѣсня Запорожца:

„Та не буде лучше,
Та не буде краще,
Якъ у насъ, та на Украинѣ!
Що немае жида,
Що немае Ляха:
Не буде измѣны!“

Зачувши пѣсню Запорожца, панъ-хвастунъ швидко вѣтѣае, а на сцену входитъ Запорожець. Онъ далеко высшій ѡдъ вѣсхъ прочихъ фигурокъ вертепа и вызначуе ся вдачею лицарскою. Коли панъ пустивъ ся на вѣткача, Запорожець выголосивъ монологъ довгій и вѣлыми важный изъ-за историчныхъ мотивѡвъ мовы. Входитъ на сцену шинкарка Феська. Обоє шуткують и танцюють ко-

зачка, та небавомъ выганяе Запорожець примховату Феську и танцюе самъ-одинъ. Але Феська чарѡвница мѣстачисъ Запорожцеви посылае двѣ змѣи, котрѣ кусають его, изъ-за чого бнѣ бажае, чтобы прийшла цыганка по-ворожити. И справдѣ являе ся цыганка и ѡдвертае ѡдъ него недугу, а коли домагае ся платы, то бнѣ дае ѣй прочухана и гонить еѣ геть ѡдъ себе. Ѳдтакъ втомившись, захотѣвъ Запорожець чого напитись, „бо такъ шось дуже на языку сухо“. Пѡдходить отже до боковыхъ дверей, що ведуть до шинку Феськи. Онъ кричить, чтобы Феська ѡдчинила, а коли шинкарка его не слухае, то бнѣ розѡгнавшись высаждуе дверь лобомъ. Слѣдую комична сцена мѣжъ жидомъ-арендаромъ а Запорожцемъ. Козакъ въ похмѣлю падае на землю, а жидъ починае его душити колынами; та отъ, Запорожець махнувъ булавою, а жидъ паде на землю неживый. Потѡмъ приходитъ чортъ, взяти вбитого жида, а Запорожець вытругае геть чорта зъ жидомъ, та самъ танцюе. А вже-жъ наконецъ и сѣчовикъ дуже вморивъ ся, „мовѣ коло плуга два днѣ возивъ ся“. Кладе ся отже спати; ледви-жъ заснувъ, ажъ ось входятъ два чорты и напавши на Запорожца хочуть его задушити. Козакъ проспавшись хапнае одного зъ нихъ за хвѡстъ и каже:

„Що се таке я пѡймавъ?“

Яка се птичка:

Чи перепеличка,

Чи не синичка,

Що не дыше,

Та тѣлько головою колыше?“...

Козакъ силую чорта до танцю, а коли бнѣ стоитъ неподвижно, то сѣчовикъ бе его булавою, — ѡдтакъ чортъ угѣае. Тогдѣ розкаивъ ся козарлюга и бажае дѡстати попа. Являе ся пѡпъ уніатскій, але Запорожець геть его выганяе. Потѡмъ танцюе и выходячи говорить:

„Щожъ, панове? По сѣй мовѣ

Будьмо здорові!

Зъ пѣсенъ слова не выкинешъ...

А що було, то барзо прошу про те не поминати, Бо вже пѡду теперь въ курѣнь вѣку доживати...”

Наконецъ являе ся Климъ и жѣнка его зъ свинею и зъ козою. Климъ уганяючисъ за свинею каже, що хоче вже еѣ дякамъ на школу дати, бо ѣ такъ она шкѡдлива. Приходитъ цыганъ и каже Климови:

„Отдай намъ ѣѣ... до шатра:

Мы ѣѣ научимъ халандры танцѡвати,

То вже тодѣ не буде вона въ горѡды скакати“.

Климъ не слухае цыгана та ѣ гонить его ѡдъ себе, почѡмъ входятъ дякъ („кондякъ“). Климъ дае ему свинею въ дарѣ, „нехай“, каже, „черезъ тынъ не скаче!“ Дякъ радуе ся такому дарови и прикликуе Иванца школяра:

„Ци, ирци, фертикъ Иванецъ!

Спѣши сюды зѣло,

Климій сотворивъ намъ честь,

Давъ свиняче тѣло!“

И входятъ Иванецъ, та ѣ каже: „Азъ путешествую: кое ваше дѣло?“ — а дякъ ѡдповѣдае: „Вземъ сѣе время, неси въ наши клѣти!“ Иванецъ ѡдходитъ зъ свинею, а дякъ словомъ церковнымъ дякуе Климови за дарунокъ. Климъ тѣшитъ ся, що теперь уже не потребуе платити дякови за науку сына. Ажъ ось нагадавъ собѣ, що у нихъ е ще коза. Выгоняе отже еѣ на сцену: коза ховае ся пѡдъ тронъ Ирода. Климъ думае, що коза пропала, та небавомъ находитъ еѣ; хотячи-жъ козу схопити вбѣае еѣ необачно. Тогдѣ бнѣ падыае-горюе изъ-за своєї втраты. —

¹⁾ Е. Изопольскій видѣвъ на Украинѣ въ Ставищахъ давный вертепъ зъ означенямъ 1591. року. („Малорусскій вертепъ“ въ Кіев. Старинѣ, т. IV., 1882, стор. 2.; — порѡвни. „Athenaeum, pismo zbiorowe“; wydawca J. I. Kraszewski. Oddział trzeci, tom III. Wilno 1843; p. 60—68).

²⁾ „Обычай, повѣрія, кухня и напитки Малороссіянъ“. Кіевъ 1860.

Драма вертепна кінчить ся явою „нищого“ Савочки. Зъ торбою въ рукахъ подходитъ онъ до краю сцени и просить публку о датки добровольнй кажучи:

...„Хто дасть шагъ, а хто рубъ,
Прйму и копійку,
На дощечку, на клепало —
Хто що вкляне, то пийшть — пропало!“¹⁾

Вертепными драмами користувались Митрофанъ Догалевскій и Георгій Конискій пишучи свои интермедіи, однакже сценкамъ зъ народного житя надавали оба сї грамотѣ прикметы драмы школьной. А вже-жъ по упадку козащини вертепнй драмы не могли природно розвиватись. На Украинѣ прорвалася вже давно тая дѣва нитка, що вязала вертепъ зъ исторією козащини; бѣда въ Галичинѣ тї подѣ зъ часѣвъ панщини, котрї являлись на сценѣ въ вертепѣ, живутъ теперь лише въ згадцѣ старшихъ людей. Впрочѣмъ колядники втратили давнѣйшій характеръ корпораційный и не суть въ силѣ выставити въ вертепѣ довшу драму. Такъ отже въ Галичинѣ ходять парубки тѣлько въ деякихъ селахъ зъ маленькимъ вертепомъ, и выводять на сцену такї подѣ, котрї справдѣ уважають ся анахронизмомъ. Тому-то вертепъ ставъ ся лишъ утѣхою малыхъ дѣтей, котрї великимъ дивомъ дивуютъ ся, що смерть зъ косою приходить по Ирода, та що окономъ побивае злощасного хлопца.

III. Литература исторична.

То не женцѣ квапляютъ ся познати снопы пшеничнй въ полукѣпки, коли наближує ся дощева хмара, що грозить запропастити недобитки попередньої тучѣ градовои: то деякї патріоты-грамотѣ зберігають запопадливо въ письменныхъ творахъ останки святощїй народныхъ, записують дѣѣ лицарскихъ змаганъ земляковъ, неначе-бъ догадувались, що небавомъ наступить послѣднй катастрофа, котра покрыве руїною примучену батьківщину. Тыми патріотами були деякї лѣтописецѣ и историки рускї, котрї въ повстанію Богдана Хмельницкого протавъ порядковъ польскихъ на Украинѣ добавали выразъ голоса народного, и про-те добу Хмельницкого уважали вѣкомъ богатырскимъ въ исторіи козащини. И справдѣ деякї зъ тыхъ грамотѣвъ были козаки, примѣромъ Грабянка, Велячко, що любили свою отчину и живо займались справами народными. Однакже по-мѣжъ лѣтописцами и историками сего періода були и такї, що списували збѣрники, въ котрыхъ означувалася такожъ лѣтопись великого князѣства московского побѣхъ исторіи Украины. Такимъ збѣрникомъ бувъ лѣтописный творъ Иннокентія Гизеля, написанный подѣ заголовкомъ „Синописецъ“. Сей бо грамотѣѣ бажавъ погодити патріотизмъ украинскій зъ симпатіями для могучого володаря пвнѣчного. Коли-жъ лѣтописецѣ-козаки въ творахъ своихъ користувались подекуды мовою живою, то Гизель писавъ свою *Синописецъ* языкомъ церковно-славянскимъ, а бѣдакъ пѣсля занпащеня автономіѣ украинской Москвою, декотрї лѣтописецѣ и историки, примѣромъ Александрѣ Ригельманъ, намагались свои творы писати по-російски.

а) Писателѣ:

1. Иннокентій Гизель²⁾. Онъ уважавъ ся ще лѣтописцемъ княжимъ, по-за-якъ звеличивъ именно князѣвъ

¹⁾ „Малорусскій вертепъ“, статья Г. П. Галагана въ „Кіевскій Старинѣ“, томъ IV., 1882; стор. 1—38.

²⁾ Про житє Гизеля гляди „Зорю“, ч. 19., стор. 320.

и царѣвъ до царя Федора Олексѣевича. Его лѣтописъ має отъ-сей заголовокъ: „*Синописецъ или краткое собраніе отъ различныхъ лѣтописцевъ о началѣ славяно-російскаго народа и о первоначальныхъ князехъ божоспасемаго града Кіева*“. Печатано въ Кіевѣ 1674. р. (4^о, 2 + 122 стор.); 1678. р. (4^о, 2 + 128 + 6 стор.); 1680. р. двѣчи (4^о, 4 + 224 стор. и 2 + 129 карт.). По причинѣ же, що тая лѣтопись стала учебникомъ въ Россіи, то бѣдъ 1718—1810. р. печатано єѣ девять разѣвъ.

Лѣтописъ Гизеля не єсть творомъ оригинальнымъ, але переробкою хроники Θεодосія Софоновича, игумена Кіївскаго златоверхого Михайльбскаго монастыря. Заголовокъ сєи хроники, писаної въ бѣльшій части по-малоруски, єсть такій: „*Хроника зъ лѣтописцевъ стародавнихъ, зъ святого Пестора печерскогого и иныхъ, также зъ хроникъ польскихъ о Русіи, отколы Русь почалася, и о первыхъ князехъ рускихъ и по нихъ дальшихъ наступающихъ князехъ и о ихъ дѣлахъ, собранная працою іеромонаха Θεодосія Софоновича... року отъ сотворенія свѣта 7180., а отъ Рождества Христова 1672*“¹⁾. Сю хроникѣ о дѣяхъ Руса до 1290. р. уложивъ Софоновичъ пѣсля Кіївскої и Волинско-Галицкой лѣтописи; бѣдакъ додавъ ще короткї оповѣданя про послѣдуючї дѣѣ рускї, а наконецъ замѣтивъ у своѣмъ творѣ хроникѣ Литвы и Польщѣ, списану на основѣ твору Матѣя Стрыйковского.

Гизель починає свою лѣтописъ оповѣданемъ про Ноя и трохъ его сынѣвъ Сима, Хама и Яфета, розказує бѣдакъ про походженє Славянъ бѣдъ славы, тому-що зъ давныхъ давенъ прославились дѣлами военными. Потѣмъ пише про вольности славянскї, замѣчаючи, що Славяне помагали Филипови Македонскому и его сынові Александру Великому, и що бѣдъ сего богатыря одержали „*привилеїи или грамоту на пергаминѣ златомъ написанную въ Александріи, волности и землю имъ утверждающе, предъ Рождествомъ Христовымъ року 71 (310)*“²⁾. Дальше читаємо, що Октавіянъ Августъ поважавъ Славянъ за ихъ мужність, и що опѣсля „*князь кпкїй славенороскїй Одоначеръ войною доставилъ Римѣ державѣ его подѣ властїю своею лѣтъ 13*“³⁾. Опѣсля розказує ся дещо про Азію, Африку и Евроцу, почѣмъ слѣдує коротка розвѣдка „*о народѣ рускомъ*“, де авторъ высказує отъ-сей етимологичный дослѣдъ слѣвъ „*Россія*“ и „*Русь*“: „*Яко Славяне отъ славныхъ дѣлєсъ своихъ искони славенское имя себѣ прїобрѣтоша, тако по времени отъ россыянїя по многимъ странамъ племени своего Россыяны, а по томъ Россы прозвашася. Нпцили близъ мимолетшихъ временъ сказоваху Россы отъ городка Росси, недалеко великого Новгорода лежаща, иныи отъ рыки Росси, друзи отъ рускихъ волосовъ, съ яковыми и нынѣ вездѣ многосуть Руси; но паче всѣхъ тѣхъ подобїи достовернѣе и приличнѣе отъ россыянїя своего Россы имя то отъ древнихъ временъ себѣ стяжаша*“⁴⁾. Дальше находить ся глава про народѣ сарматскїй, до которого належать такожъ Москва, Русь, Поляки, Литва, Пруси и и., бѣдакъ читаємо про народѣ „*роксоланскїй*“, де авторъ пише, що бѣдъ народу „*росскогого*“ одніи называли ся Россами, а другї Аланами, „*а потомъ прозвашася Рождане, аки бы Россы и Алане*“⁴⁾. Козаки виводять ся бѣдъ „*ипковѣго воежда Козака*“, котрый

¹⁾ „Словарь историческій о бывшихъ въ Россіи писателяхъ духовнаго чина греко-російской церкви“. С.-Петербургъ 1827. Томъ I., стор. 199.

²⁾ Одрѣвнїй мѣсяцъ зъ лѣтописи Гизеля цитовано пѣсля давной рукописи (копїѣ выдана третього), находячон ся въ библиотѣѣ професора Вахнянина; — стор. 3.

³⁾ *ibid.*, стор. 6. — ⁴⁾ *ibid.*, стор. 7.

поборовъ Татаръ. Въ слѣдующій главѣ сказано, що Москва походить бѣдъ Мосога, сына Яфетового.

Въ обширнѣмъ оповѣданіи про Володимира Великого вставлено двѣ важныя главы, а то „о идолахъ“, и „о обліяніи водою на великія дѣла“¹⁾. Въ главѣ „о идолахъ“ наводятся сѣ боги: 1. Перунъ, 2. Волосъ, 3. Позвиздъ або Похвистъ, 4. Ладъ и 5. Купало²⁾. Въ главѣ „о обліяніи водою на великія дѣла“ згадується про бога „Колду“ и бѣдакъ наводять ся ще Усяда або Осяда, Корнь або Хорсь, Дашубъ або Дажбъ, Стрибъ або Стрибогъ, Семаргъ и Мокошь³⁾.

Після короткого погляду на історію Київськихъ князівъ Гизель розказує широко про Димитрія Донеского, великого князя московскаго, и описує битву Куликівску. Одатъ вертає ся опять до Київскаго князівства, котре спершу побывалоє татарскимъ лихолѣтємъ, а потѣмъ дѣсталось підъ власть Литвы. Розказує дальше, що „грьхъ ради человеческихъ“ Київске князівство обернено въ воеводства и въ порядку хронологичнѣмъ вычисляє воеводъ Київскихъ, поставленыхъ бѣдъ королівъ польскихъ; згадує про сполученє Украины зъ Москвою (1654) и про смерть царя Олексѣя Михайловича. Потѣмъ переходить лѣтописецъ до оповѣданія про два турецкія походы підъ Чигиринъ (1677. и 1678. р.) и кінчить свою *Синописисъ* вѣстїю про силы войскъ московскихъ и козацкихъ, котрія прибули ко Києву въ 1679. р. на оборону святихъ Київскихъ бѣдъ нападу татарскаго.

Изъ сего огляду лѣтописи можна дѣзнатись, що Гизель бѣльше писавъ про дѣя українскіи, нѣжъ про дѣя московскіи. Про царівъ Івана III. и Івана IV., про покоренє Новгорода, про патріарха Никона и роскошники бѣдъ не споминувъ онъ нѣ словомъ, мѣжъ-тѣмъ коли зъ Київскихъ князівъ не минує майже нѣ одного. Въ оповѣданіи автора проявляє ся симпатія до Украины, котру онъ бажавъ видѣти сильною въ союзъ зъ Москвою. Хоча-жъ Гизель любивъ свою батьківщину, то писавъ свій творъ твердимъ, церковно-славянскимъ языкомъ, якого не добачаемо и въ лѣтописяхъ найдавнішихъ.

2. Леонтій Боболіньскій. Онъ бувъ черцемъ Київскаго Выдубицкаго монастиря; опѣсля живъ въ Чернігівскѣмъ Ільинскѣмъ монастирѣ и вмеръ въ Новгородѣ Сѣверскѣмъ въ монастирѣ Спасо-Преображенскѣмъ. Боболіньскій написавъ въ 1699. р. лѣтописъ підъ заголовкомъ: „Лѣтописецъ сій єсть кроника зъ розныхъ авторовъ и историковъ многихъ, діалектомъ єсть написана зъ монастиря свято-троицкаго Ільинскаго Чернігівскаго“⁴⁾.

Боболіньскій подає напередъ короткій поглядъ на дѣя біблійныя и всесвѣтныя історіи по вѣкамъ бѣдъ сотворенія свѣта ажъ до взятя Царгорода Турками. Потѣмъ говорить про панства турецкія, бѣдъ повѣтали и якъ розмножились и зайшли „въ тѣе веходніи краины“; бѣдакъ переходить до кроники славянско-рускої „о пан-

ствахъ рускихъ, польскихъ и литовскихъ“. Кроника тая обіймає отже три окремі часті, се-бѣ-то кроникѣ руску, польску и литовску. Въ кроникѣ руской лѣтописецъ говорить про зачатокъ Руси-Украины бѣдъ найдавнішихъ часѣвъ до сполученія єи зъ Москвою при Олексѣю Михайловичу. Въ кінці сєи кроники находить ся повѣсть о первѣмъ и вторѣмъ бѣсурманьскѣмъ приходѣ підъ Чигиринъ. Потѣмъ слѣдує: „короткое собраніє кроники литовской“, доведеної до смерти короля Степана Баторія. „Короткимъ собраніємъ кроники польской“, сягаючи такожъ до Степана Баторія, кінчить ся кроника славянско-руська.

До сєи лѣтописи додано въ рукописи пять статей рѣжного змісту, мѣжъ котрыми вызначає ся статья пята п. з. „Листъ до кєіонженца Іереміи Корыбута Вишневецкаго, того часу писанный, якъ зъ Русина Ляхомъ зосталъ, въ року 1634“. (Сєй листъ написавъ Ісаѣя Копинскій, митрополитъ Київскій.)

Хоча-жъ лѣтописъ Боболіньскаго въ бѣлшій часті являє ся компіляцією зъ давнішихъ лѣтописцѣвъ рускихъ, та и зъ хронографѣвъ литовскихъ и польскихъ, то все-таки обіймає она цѣнный матеріалъ для історіи руской, по-за-якъ въ деякихъ оповѣданяхъ представляють ся дѣя, сучасні авторови, я. пр. О первѣмъ и вторѣмъ бѣсурманьскѣмъ приходѣ підъ Чигиринъ.

Лѣтописъ сєєя вызначає ся легкимъ стилемъ и гарнымъ оповѣданємъ. Авторъ писавъ єѣ языкомъ (мало)-рускимъ, въ котрѣмъ зустрічаємо чѣ-мало полонизмѣвъ. Деякія частини лѣтописи Боболіньскаго выдруковано въ Києвѣ 1854. р. въ додатку до лѣтописи Григорія Грабянки¹⁾. Рукописъ же сєи лѣтописи находить ся въ бібліотекѣ Чернігівскої духовної семинаріи.

3. Самовидецъ. Про житє сєго лѣтописця до недавного часу майже нѣчого не було звѣстно. Писано про него хіба лишъ сє: „Самовидецъ єсть безперечно псевдонимъ. Се бувъ мужъ свѣтскій, цѣбъ живъ и дѣйствовавъ бѣдъ початку войнъ Хмельницкаго мабуть до послѣднихъ рокѣвъ XVIII. вѣку. Онъ видѣвъ отже самъ все, що тогдѣ дѣялось, и назвавъ себе Самовидцемъ“²⁾. Ажъ ось повелось Орестови Левицкому въ великій часті розвѣяти тую мраку, котрою вкрывалась личнѣсть Самовидця. Изъ знаменитѣй розвѣдки того историка проявляє ся отъ-сєй образъ нашого лѣтописця³⁾: Самовидецъ живъ на Украинѣ лѣвобережнѣй и вчивъ ся мабуть въ Переяславѣ або въ Новгородѣ Сѣверскѣмъ. Родомъ бувъ онъ шляхтичъ украинскій и заявлявъ симпатію шляхетчинѣ польской. Изъ-за того не дуже любивъ руске посѣльство, а перенявши ся традиціями консервативными, прихильавъ ся до козаковъ-городовикѣвъ. Около 1654. р. ставъ Само-

¹⁾ *ibid.*, стор. 26—28.

²⁾ Перунъ — богъ грома, блискавки и облаковъ дощевыхъ; Волосъ — богъ скотѣвъ; Позвиздъ — богъ воздуха, погоды и хуртовини; Ладъ — богъ весѣля и всякого гаразду; Купало — богъ земныхъ плодѣвъ.

³⁾ Про бога Усяда и Семаргла въ давнихъ памятникѣхъ не находимо нѣякои шириши згадки. Хорсь и Дажбогъ — богъ сонця; Стрибогъ — богъ вѣтрѣвъ; Мокошь — богъ мокроты (воды).

⁴⁾ Орестъ Левицкій каже, що Боболіньскій переписавъ лишъ єю лѣтописъ зъ тексту давнішого. („Лѣтописъ Самовидца...“ Київъ 1878, стор. X).

¹⁾ „Отрывки изъ лѣтописи Леонтія Боболіньскаго“ (стор. 273—327). — Тутъ выпечатано отъ-сєй историчнѣй статья: „Слово ко любимому читателю всякому“ (стор. 373—275); 1. „О Ивонѣ, господару волоскомъ“ (стор. 277—291); 2. „Повѣсть о Подковѣ, господару волоскомъ“ (стор. 293—300); 3. „О первѣмъ и вторѣмъ бѣсурманьскѣмъ приходѣ підъ Чигиринъ“ (стор. 301—319); 4. „Листъ до кєіонженца Іереміи Корыбута Вишневецкаго, того часу писанный, якъ зъ Русина Ляхомъ зосталъ, въ року 1634“ (стор. 321—327).

²⁾ Передне слово П. Кулѣша въ лѣтописи Самовидця, выданѣй въ Москвѣ 1846. р. — Порѣвн. Хрестоматію староруску Омеіана Огоновскаго, выдану у Львовѣ 1881; стор. 362—363.

³⁾ „Лѣтописъ Самовидца... Издаєна Київскою временною коммисією для разбора древнихъ актовъ“. Київъ 1878. „Опытъ изслѣдованія о лѣтописи Самовидца“, — статья Ореста Левицкаго; стор. 1—76.

видець служити в войсковой канцелярии, котра все находилась при боцъ гетьмана. Коли отже Хмельницкий повставъ противъ Польщѣ, то Самовидецъ бувъ вѣдайше молодымъ молодикомъ, по-за-якъ в тую канцелярию мѣгъ вступити в двадцатыхъ рокахъ житя. А вже-жъ мѣгъ онъ справдѣ бути самовидцемъ всѣхъ важнѣйшихъ подѣй историчныхъ своего часу, тому-що бравъ участь в военныхъ походахъ, в посольствахъ и в зборахъ народныхъ. Впрочемъ в войсковой канцелярии мѣгъ дѣзнатися не только про важнѣйшій справы свои батьковщаны, але и про хѣдъ политики европейской: тамъ мавъ подъ рукою акты официальной, корреспонденціи знатныхъ особъ и в загалъ важнѣй документы историчный, котры служили жереломъ для его лѣтописи.

Такъ отже Самовидецъ написавъ лѣтопись про войны Богдана Хмельницкого и про усобицѣ, що були на Украинѣ по его смерти. Орестъ Левицкий думав¹⁾, що лѣтопись Самовидца простягае ся черезъ 53 роки, се-бѣ-то починае ся оповѣданемъ про повстаніе Хмельницкого (1648. р.), а кончить ся 1702. рокомъ. Всякій-жъ попередній вѣсти историчный, якъ лучились до 1648. р., записавъ пѣзвѣйшій компиляторъ около половины XVIII. вѣку та и поставивъ ихъ на початку лѣтописи. Ба, Левицкий догадуе ся, що сея попередняя частина лѣтописи Самовидца основуе ся на историчномъ збѣрнику „Краткое описаніе Малороссіи“²⁾, та що и конецъ лѣтописи (бѣдъ 1702—1734. р.) походить зъ того-самого жерела. По думцѣ того ученого мужа Самовидецъ написавши лѣтопись в Стародубѣ (в Сѣверщинѣ), умеръ мабути в 1702. р., а по-за-якъ в войскову канцелярию мѣгъ вступити в двадцатомъ роцѣ житя, то правдоподобно родивъ ся в 1632. р.³⁾.

У Самовидца було бѣльше таланту природного, нѣжъ науки придбаной в школѣ. Уже-жъ и трудно було молодикомъ вчитись тогдѣ, коли на Украинѣ заворушилась Хмельничина, коли студенты покидали школу та горнулись подъ хоругвы „второго Мойсея“. Хоча-жъ у него не было такихъ вѣдомостей, якими вызначавъ ся Величко, то зумѣвъ онъ зладити лѣтопись, що мѣжъ творами сего роду має в сѣмъ періодѣ наибѣльшу стѣйность литературну. В загалъ добавчаемо, що Самовидецъ списувавъ вѣрну характеристику дѣвухъ особъ и оцѣнявъ якъ-найлучше хѣдъ подѣй историчныхъ. Деякі образы лѣтописи представивъ онъ вельми плястично, примѣромъ похороны Ивана Золотаренка (стор. 42—44) и Чорну Раду (стор. 72—79). Одаткъ за-для объективной правды стоять онъ выше бѣдъ ученого Величка, котрый часто намагавъ ся поетичными образами прикрасити ткань историчного оповѣданя.

По мнѣню Ореста Левицкого⁴⁾ оповѣдане про Хмельницкого являе ся бѣльше исторією, нѣжъ лѣтописію, тому-що в писаню видно тутъ ладъ прагматичный; до-перва бѣдъ року 1672. починае ся справдѣшна лѣтопись, по-за-якъ авторъ списувавъ свои записки сучасно зъ важнѣйшими дѣями на Украинѣ. — Оповѣдаючи про войну Хмельницкого замѣчае Самовидецъ, що „козачество звалось ажъ и по за Днѣстромъ коло Галича“⁵⁾, що отже и в на-шій Галичинѣ найшлись охотники, котры приставали до

полковъ Хмельницкого. Одаткъ пише авторъ: „Такъ усе, що живо, поднялося в козачество, же за-тево знайшло в л-комъ селѣ такого человека, жеби не мѣлъ albo самъ, albo синъ до войска ити; а ежели самъ нездужалъ, то слугу н-робка посылалъ. А инѣ килко ихъ было, естъ инѣли з двора, тилко одного оставили, же трудно было о наймѣти“¹⁾.

Доси выдано двѣчи лѣтописи Самовидца: в 1846. р. подѣ редакцією Осипа Бодянского вышло в Москвѣ „императорскаго общества исторіи и древностей руссійскихъ“ подѣ такимъ заголовкомъ: „Лѣтопись Самовидца о войнахъ Богдана Хмельницкаго и о междоусобицахъ, бывшихъ в Малой Россіи по его смерти“. В выданю сѣ лѣтописи корыстувавъ ся Бодянский именню тою рукописію, котру ему доставивъ Пантелеймонъ Кулѣшь. Одаткъ в переднѣмъ словѣ сего выданя заставивъ Кулѣшь, що початокъ лѣтописи, судячи по языкови и по вельми короткому выложению, займивъ Самовидецъ зъ иншою кроникой украинскою²⁾. — Опѣсля бѣкрыто двѣ важнѣй рукописи, а то рукописъ Якова Козельскаго и Петра Искрицкого. Пересмотривши весь матеріалъ рукописный, Левицкий зладивъ новый текстъ критично, почѣмъ заходами „Кіевской временной комиссіи для разбора древнихъ актовъ“ выдано сю лѣтопись в Кіевѣ 1878. року подѣ сѣмъ заголовкомъ: „Лѣтопись Самовидца по ново-открытымъ спискамъ съ приложеніемъ трехъ малороссійскихъ хроникъ: Хмельницкой, Краткаго описанія Малороссіи и Собранія историческаго“. В сѣмъ выданю замѣтивъ Орестъ Левицкий многоцѣнну свою розвѣдку про лѣтопись Самовидца (стор. 1—76).

Стиль сѣи лѣтописи естъ простой и ясный, а в языцѣ еи видно богато прикметъ живой мовы люду украинского. Одаткъ и правопись часто приспособлена до выговору: именню замѣще и стоять по-наибѣльше самогласна и, та и буква з бѣдкидуе ся пѣсля согласной у приимениковъ, стоячихъ передъ своимъ падежемъ.

4. Григорій Грабянка³⁾. Онъ живѣ за панованя Петра I, Катерины I и Петра II. Коли бувъ судією Гадяцькимъ, то наказный гетьманъ Павло Полуботокъ стоявъ в оппозиціи до Степана Лукича Веляминава, котрый бувъ президентомъ „коллегіи малороссійской“, за-снованой 16. мая 1722. р. в той цѣли, щобъ занавѣстити останки автономіи украинской. Тая-то коллегія захопила в свои руки всѣ права гетьманскы и одтакъ царь Петро I. не позволявъ выбирати гетьмана вольными голосами козаковъ. Полуботокъ бажавъ зберегти батьковщину бѣдъ русской кормиги и выступавъ смѣло противъ самоволь Веляминава. Але царь дѣзнавъ ся небавомъ бѣдъ того диктатора на Украинѣ про мнимый непослухъ Полуботка супротивъ власти, и възвавъ его, щобъ зъ писаромъ Семеномъ Савичемъ и зъ судією Иваномъ Чорнышемъ явивъ ся в Петербургъ. Ще передъ вызѣдомъ своимъ зъ Глухова Полуботокъ выславъ в Петербургъ депутацію в справѣ выбору нового гетьмана и зъ жалобою на занавѣщене декотрыхъ вольностей украинскихъ урядомъ руссійскимъ. Членами тои депутаціи були: два наказны полковники, Стародубскій, Петро Корецкій и Переяславскій, Иванъ Даниловичъ, бунчуковый товаришъ Дмитро Володьковскій, судія Григорій Грабянка и войсковый канцеляристъ Никола Ханенко. А вже-жъ 3. серпня 1723. р. приѣхавъ до Петербурга та-

¹⁾ *ibid.*, стор. 28.

²⁾ „Лѣтопись Самовидца“, стор. VIII. — Порѣвн. дальшу главу: „Лѣтописный збѣрникъ“, именню статью п. з. „Краткое описаніе Малороссіи“.

³⁾ *ibid.*, стор. 53. 56., замѣт. 1.; — ⁴⁾ *ibid.*, стор. 29; — ⁵⁾ *ibid.*, стор. 19.

¹⁾ *ibid.*, стор. 20.

²⁾ Лѣтопись Самовидца; стор. I.

³⁾ Грабянка звавъ ся первѣстою Грабякою.

кожь Полуботоць. Въ вересню т. р. тайна канцелярія взяла старшину козацкѣ на допросъ, але Полуботоць и его товаришѣ оправдали ся изъ всѣхъ замѣтѣвъ. Однакже въ надолість царь велѣвъ всадити ихъ до вязницѣ. Полуботоць умеръ въ крѣпости Петропавловскѣй (1723). Его товаришѣвъ, мѣжь ними Грабянку, освободила зъ тюрьмы доперва царица Катерина I. Опѣсля доля Грабянки получшала, бо за панованя Петра II. заходами гетьмана Данила Апостола поставлено его (1729) полковникомъ Гадяцькимъ.

Грабянка написавъ въ Гадячи лѣтопись пѣдъ симъ заголовкомъ: *„Дѣйствія презлыной и отъ начала Поляковъ красивой небывалой брани Богдана Хмельницкого, гетмана запорожского, съ Поляки, за найлѣпшіймихъ королей польскихъ Владислава, потомъ и Казимира, въ року 1648. отправоуатися начатой, и за лѣтъ десять по смерти Хмельницкого неоконченной... Року 1710.“* Сесю лѣтопись выдано въ Кіевѣ 1854. р. заходами „временной комиссіи для разбора древнихъ актовъ“ (пѣдъ редакцію Ивана Самчевского).¹⁾

Лѣтопись Грабянки обіймає оповѣданя про дѣѣ Украины бѣдъ найдавнѣйшихъ часѣвъ ажъ до выбраня Скоропадского гетьманомъ въ 1709. р. Головнымъ же предметомъ своего оповѣданя авторъ выбравъ эпоху Богдана Хмельницкого. Такъ отже починає ся лѣтопись короткимъ переглядомъ дѣѣ историчныхъ до Хмельницкого. Передъ симъ переглядомъ замѣщено коротку розправу про зачатокъ козацкѣвъ. Грабянка каже, що козаки одержали свою назву бѣдъ праотцѣвъ своихъ „Козарѣ“, народа скитского, прозваного Козарами (бѣдъ рѣчки, що тече черезъ Бухареску землю „въ море Хвалинское“) ²⁾ або Алянами (бѣдъ гѣръ Алянскихъ). Тѣ-то Аляны сидѣли первѣстно на побережю моря Азовского, и бѣдѣлѣ розширили ся на захѣдъ по берегамъ Чорного моря. Пѣдъ словомъ „Козарѣ“ Грабянка розумѣвъ отже не тѣлько народъ, звѣстный въ исторіи пѣдъ симъ именемъ, але й Болгарѣ, Аварѣвъ, Гуннѣвъ, Оботритѣвъ и декотрѣй инші народы. Одаткъ подає авторъ поглядъ на исторію Козарѣ, се-бѣ-то на давнѣйшу исторію козацкини. Могуцѣсть Козарѣ запропастилась въ часѣ нападу татарского въ началу XIII. вѣку, и въ тѣмъ-то часѣ Козарѣ стали называтись Козаками.

Пѣсля сєи розвѣдки про зачатокъ козацкини слѣдує переглядъ дѣѣ историчныхъ до Хмельницкого. Сей переглядъ, хоча вельми короткий, єсть важнымъ изъ-за того, що въ нѣмъ описують ся тѣ пѣдѣѣ историчный, котрыхъ не добавачемо въ лѣтописи Величка. по-за-якъ одвѣтна часть рукописи запропастилась. Одаткъ слѣдує заголовкомъ: *„Сказаніє, чєсо ради воста Хмельницкій на Поляковъ“* (стор. 31.), и починає ся оповѣданє про Хмельницкого. Пѣсля сєго просторого оповѣданя лѣтопись Грабянки стає ся що-разъ менше интересною и наконецъ переходить въ сухе вычисленє важнѣйшихъ фактѣвъ историчныхъ.

Про жерела свои лѣтописи згадує самъ Грабянка нишучи въ переднѣмъ словѣ отъ-се: „Умисляхъ исторію сию въ память послѣднему роду написати, собирая ово отъ *опіріуша* нашихъ воиновъ, въ обѣзъ писанного, и отъ *духовнихъ и жерскихъ лѣтописцевъ*, елика въ нихъ возмо-

гохъ обрѣсти достовѣрнѣе написанного, ово отъ повѣствованія *самобытнихъ* тамо *свидѣтелей*, еще въ живихъ обрѣтающихся, ихже повѣсть вѣроятно лѣтописцевъ утверждать“.³⁾

Лѣтописецъ сей хотѣвъ у своѣмъ творѣ корыстуватись языкомъ церковно-славянскимъ, але не знаючи добре его конструкцій займавъ часто слова и формы зъ живой мовы украинской.

5. Самѣйло Величко. Се бувъ козаць, що на самѣмъ початку 1690. р. ставъ служити въ войску запорожкомъ за гетьмана Мазєны. Именно живъ бѣвъ въ домѣ Василя Кочубєя, войскового писаря генерального, и провадивъ секретнѣй кореспонденціѣ войска запорожского зъ російскимъ царемъ Петромъ Олексѣевичемъ та й зъ господами волоскимъ и молдавскимъ. Коли послуживъ лѣтъ пятьнацять „въ такихъ премногихъ и неусыпныхъ трудахъ“ ⁴⁾. вправлено его на початку 1705. р. до канцеляріѣ войскової генеральной, въ котрѣй бѣвъ остававъ ся чотыри роки, с. в. до 1708. р., въ котрѣмъ добродѣви его, Кочубєю, по приказу Петра Великого бѣдубано голову ⁵⁾

Щє въ 1728. р. Величко живъ въ полку Полтавскѣмъ, въ Диканцѣ, хуторѣ Василя В. Кочубєя, и займавъ ся литературными працями, хоча втративши взѣръ очей не видѣвъ свѣта божого. Тогдѣ выручавъ ся помощію декотрыхъ своихъ „отроковъ“, котрыхъ навчивъ писати.⁴⁾ Такъ велѣвъ имъ переписати збѣрниць „Космографія“, въ котрѣй находить ся такожь статья про войну Хмельницкого зъ Поляками.

Величко написавъ: *„Сказаніє о войнѣ козацкой зъ Поляками чрезъ Зыновія Богдана Хмельницкого, гетмана войска запорожского, въ осми лѣтахъ точившійся, а до дванадцати лѣтъ у Поляковъ зъ иншими панствами провлекшійся, яко онъ Хмельницкій, при всецѣлѣй помощи божественной, зъ Козаками и Татарами отъ тяжкого ига людского вибѣлся, и подъ високодержавное пресвѣтлѣйшого монарха російского Алексія Михайловича владѣніє добровольно поддался...“* Лѣтопись свою писавъ Величко въ сѣлѣ Жукахъ, повѣту Полтавского, и датувавъ єѣ рокомъ 1720. Выдруковано-жь єѣ заходомъ „временной комиссіи для разбора древнихъ актовъ“ въ Кіевѣ 1848—1855. р.; именно напечатано першѣ два томы пѣдъ редакцію Н. А. Ригельмана, а третій томъ пѣдъ доглядомъ И. Самчевского. Опѣсля (1864. р.) выдано ще четвертый томъ яко додатокъ до лѣтописи пѣдъ редакцію И. Самчевского и В. Антоновича.

Въ першѣмъ томѣ лѣтописи розказує авторъ про войны Хмельницкого и про послѣдуючѣ дѣѣ на Украинѣ до 1659. р., с. в. до мира Олевского. Другій томъ починає ся рокомъ 1660, и обіймає историчный дѣѣ до 1686. р. Въ третѣмъ томѣ находятъ ся оповѣданя про дѣѣ бѣдъ 1687. до 1700. р. Хоча же Величко окѣнчивъ свою лѣтопись рокомъ 1700., то можна однакожь догадуватись, що бѣвъ єѣ и дальше писавъ. Се доказує вже рѣкъ 1720., поставлений въ заголовку лѣтописи; одтакъ въ другѣмъ

¹⁾ Лѣтопись Григорія Грабянки, стор. II.

²⁾ Лѣтопись Самоила Величка, томъ III., стор. 90.

³⁾ Кочубєй и шуринъ его. Полтавскій полковникъ Искра, подали Петрови В. донось на Мазєну, мабуть-то бѣвъ задумавъ зрадити царя и передати ся королеви шведскому. Зъ причини же, що той донось трудно було ствердити доказами, засуджено Кочубєя и Искру на смерть.

⁴⁾ Лѣтопись, томъ IV., стор. V.

¹⁾ М. Максимовичъ, „Извѣстіє о лѣтописи Григорія Грабянки, изданной 1854 года Кіевскою Временною Коммисією“. („Собраніє сочиненій...“, Кіевъ 1876., томъ I, стор. 217—231.)

²⁾ Морєвъ Хвалинскимъ звалося море Каспійске.

томі (въ роздѣлѣ XXIII.) подає авторъ поглядъ на дѣя панованя Петра Великого до 1723. р., а наконецъ въ третімъ томѣ згадують ся деякі подѣлы мѣжъ 1700. — 1720. р.¹⁾

Рукописъ лѣтописи доставивъ „временной комиссiи“ академикъ М. Погодинъ. Она єсть украшена десятима портретами гетьмановъ: Богдана Хмельницкого, Ивана Выговского, Юрія Хмельницкого, Ивана Бруховецкого, Павла Тетеры, Петра Дорошенка, Демьяна Многогрѣшного, Михайла Ханенка, Ивана Самойловича и Ивана Мазепы.

Въ сѣй рукописи появляются въ першомъ томѣ значніи пропуски: на самомъ початку не достаетъ пять картокъ нема такожъ кѣнца першої части. Въ загалѣ зъ дванадцяти частій першого тому збереглося лишь девять. Тѣ части дѣлять ся на роздѣлы. Въ другомъ томѣ не достаетъ только двохъ картокъ рукописи; ѡдтакъ третій томъ дѣйшовъ до насъ майже цѣлый, только не має кѣнца. Оба тѣ томы, другій и третій, не дѣлять ся на части, а только на роздѣлы.

Жерела лѣтописи Величка:

1. Короткі козацкі лѣтописніи записки, про котрі авторъ згадує въ II. томѣ, стор. 7.²⁾

2. „Діаріушъ“ Самбiла Зорки зъ Воляня, котрый бувъ писаремъ въ кошу запорожкомъ. Про него пише Величко, що бнъ „чрезъ увесь часъ войны козацкой зъ Поляками бывшой, зостаючи писаремъ и секретаромъ при Хмельницкомъ, о всѣхъ рѣчахъ и поведеніяхъ совершенно вѣдалъ, а досконале и пространно въ діаріушѣ своемъ оніе описалъ“. ³⁾ Сей „діаріушъ“ Зорки находивъ ся у Сильвестра Быховця, канцеляриста войска запорожкого, що бувъ товаришемъ Величка. Отець того Сильвестра бувъ канцеляристомъ у Чигиринскихъ гетьмановъ и переписавъ собѣ „діаріушъ“ про войны Хмельницкого. Ѳдъ того-жъ Сильвестра Быховця вызывивъ собѣ Величко „діаріушъ“ Зорки и корыстувалъ ся нимъ яко жереломъ при написаню лѣтописи, однакъ зъ обширныхъ записокъ Зорки подававъ бнъ вѣсти только найпотрѣбнѣйшіи. Въ томъ „діаріушѣ“ були помѣщеніи кореспонденціи и листы Богдана Хмельницкого до декотрыхъ монарховъ и князѣвъ; ѡдтакъ тѣ листы подавъ Величко въ своѣй лѣтописи безъ змѣны.

3. Поетичный твѣръ польского писателя Самбiла Твардовского п. з.: „Wojna domowa z Kozaki i Tatarskimi, potym Szwedami i z Węgrami przez lat dwanaście... tocząca się...“ Calissii. A. D. 1681. Тая „война домовая“ служила Величкови головнымъ жереломъ для першого тому лѣтописи. Першу часть сего поетичного твору переробивъ по-руски Степанъ Савицкій, писарь полку Лубенского, и давъ їй отъ-сей заголовокъ: „Повѣсть о козацкой зъ Поляками войнѣ чрезъ Зпновіа Богдана Хмельницкого, гетьмана войска запорожского, точишойся... отъ книги, названой Война Домовая, нареченіемъ Самоила Твардовского, ритмами полскими составленной и въ Калугу року 1681. напечатанной, вкратцѣ малороссійскимъ нарѣчїемъ написанная, въ року 1718. апріля.“ ⁴⁾ Сея „Повѣсть о козацкой зъ Поляками войнѣ“ (въ рокахъ 1648—1651) доповнює собою въ великій части затрачену часть зъ рукописи Величка (томъ I, стор. 100). А по-за-якъ Твар-

довскій для исторіи того часу бувъ головнымъ жереломъ лѣтописи Величка, то и твѣръ Савицкого може подекуды заступити затраченіи листки рукописи нашего лѣтописця.¹⁾

4. Историчный твѣръ Самбiла Пуфендорфіа, котрый по-нѣмецки „краткими словами“ описавъ войну Хмельницкого. Сего автора переложено навпередъ зъ мовы нѣмецкой на латиньску, а ѡдтакъ зъ языка латиньского на російскій. и ѡпѣсля выдруковано єго въ Петербурѣ 1718. р. Про сию исторію каже Величко, що „любо (въ оной) не все такъ написано, якъ дѣялося, однакъ и праведніє суть рѣчи, людскую неправду а козацкую невинность изьявляющіи“ (I, стор. 16.)

Впрѣчѣмъ служачи въ войсковой канцеляріи генеральной Величко мавъ подѣ рукою важніи акты офіціальніи, листы и грамоты, котрі бнъ въ лѣтописи своѣй безъ всякихъ змѣнъ замѣстивъ. Въ лѣтописи єго находить ся такожъ статья польска подѣ заголовкомъ: „Rozmowa Białocerkiewska“ wielebnego Ojca Joaniciusza Galatowskiego, ordinis S. Basilii Magni, rektora Kijowskiego, z wielebnym xieǳem Hadryjanem Piekarskim, societatis Jesu, kaznodzieją Jego K. Mości „de Hierarchia Ecclesiae“ (томъ II, стор. 42—76.) ²⁾ Ѳдтакъ замѣстивъ авторъ въ твѣрѣ своѣй вѣршъ политичный въ мовѣ руской и польской. Помѣжъ рускими вѣршами вызначують ся отъ-ей: а) „Епитафіонъ“ ³⁾ гетьманови Бруховецкому (II, 164. 165); — б) сатиричный вѣршъ, писаный тогдѣ, коли Самойловича зложено зъ гетьмана (III, 15—17). До важнѣйшихъ вѣршѣвъ польскихъ належать отъ-ей: а) „Nagrobek jaśnie w Bogu przeoświeconemu jego mości ojcu Jozephowi Tukalskiemu Nielubowiczowi, metropolicie Kijowskiemu, Halickiemu, na rok 1675.“ (II, 384—388) ⁴⁾; — б) Вѣршъ „панегириста козарского“ Александра Бучиньского Яскольда, котрый прославивъ Русь, поборовшу Туркѣвъ подѣ Чигириномъ въ 1678. р. (II, 434—449).

Лѣтописъ Величка єсть многоцѣннымъ историчнымъ памятникомъ часѣвъ Хмельниччины. Учений авторъ заявивъ на кождѣй сторонѣ своего твору велику любовь до Украины. Она зове ся „матка наша Малая Россія“, „милая отчизна“, „отчизна наша украинская“ (II, 18. 32. 34. 36.). Въ „предмовѣ до чителника“ высказує бнъ глубокий жалъ изъ-за руины Украины; ѡповѣдає, що проходячи ѡдъ Корсуня и Бѣлои Церкви „тогобѣчну“ Украину, потѣмъ Волянь, зайшовъ ажъ до Львова, Замостя, Бродѣвъ, и видѣвъ богато городѣвъ и замкѣвъ безлюдныхъ... Тогдѣ оглянувъ ся и бачивъ просторіи поля и лѣсы, сады, дубравы, рѣки, ставы, озера запустѣліи, мохомъ и тростямъ поросліи. Ѳдтакъ пише авторъ: „И не вѣсѣе Поляки жалючи утраты Украины оная тогобѣчна, раємъ свѣта полского въ своихъ универсалахъ єя наричаху и провозглашаху: понеже оная предъ войною Хмельницкого бысть аки вторая земля обитованная, медомъ и млекоми киплящая...“ (I, 5). Хмельницкого зове бнъ вторымъ Мойсеемъ, котрого ꑖбѣславъ Богъ, вывести Украину зъ неволѣ (I, 31). Землякѣвъ своихъ называє „народомъ козако-рускимъ, истиннымъ, простодушнымъ и правосердечнымъ“, „народомъ мужественнымъ и рицерекиимъ“ (II, 8). Що Величко-

¹⁾ Лѣтописъ Величка, томъ I, стор. I—V.

²⁾ Порѣвн. томъ III, стор. 516.

³⁾ Томъ I, стор. 54.

⁴⁾ Лѣтописъ Величка, томъ IV., стор. 1—84.

¹⁾ Сей твѣръ Степана Савицкого найдено въ „Космографіи“, збѣрнику, переписаномъ отроками Величка зъ рѣжныхъ авторѣвъ.

²⁾ Порѣвн. „Зорю“, число 20, стор. 327.

³⁾ Епитафіонъ — надпись нагробная.

⁴⁾ Авторомъ сего надгробного стихотвору бувъ Лазарь Барановичъ.

Original from

UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

справдѣ любивъ завзяте и мужибѣть козаковъ, можна именно дѣзнатись изъ поетичного опису войны Сѣрковою въ Крымъ (II. 372—384).

Языкъ автора есть переважно малорускій, являючий богато украинських провинціалізмівъ. Самъ авторъ каже, що свою лѣтопись писавъ „простымъ стилемъ и нарѣчіемъ козацкимъ“ (I, 6).¹⁾ Про те й правопись его часто приспособлена до народного выговору. Такъ пише онъ майже всюды и замѣсть и и любве ся въ согласныхъ здвоенныхъ такихъ формъ якъ *огляданіе, братія, челядію* (замѣсть *огляданіе, братія, челядію*).

Въ конці І. тома находить ся „Придатокъ до книги Твардовского отъ Самойла Величка, зъ тоси-жъ книги коротко винятій.“ (стор. 450—454). Тутъ подавъ лѣтописецъ короткій оглядъ цѣлого твору Твардовского. Одтакъ въ сѣмъ томѣ слѣдує въ додатку друга частина Дневника Матвѣя Титловского про Хотинскій походъ Турковъ противъ Поляковъ (стор. 1—51).

Въ IV. томѣ помѣщений отъ-сей статѣ:

1. „Повѣсть о козацкой зъ Поляками войны чрезъ Зпловія Богдана Хмельницкого“ (стор. 1—84). Сю „повѣсть“ зладивъ (якъ выше сказано) Степанъ Савицкій, переробивши по-рускій поетичный творъ Твардовского п. з. „Wojna polowa“.

Величко замѣтивъ сю „повѣсть“ въ збѣрнику своемъ „Космографія“. Статѣ сего збѣрника переписували зъ готовыхъ творівъ „отроки“ нашего лѣтописця, коли онъ втративъ взоръ очей. Змѣсть тои „Космографіи“ подавъ самъ Величко въ „предмовѣ до чителника“ (въ томѣ IV., стор. II—V.).

2. „Коммиссія Гадляцкая, року 1658.“ (стор. 85—106).

3. „Ресстръ... ильній Семена Палля, ученикъ 1704. г. октябръ 12. дня“ (стор. 107—132).

4. „О войнѣ Остриановой зъ Лягами на Украинѣ малороссійской“ (стор. 133—146). Оповѣдане про войну Острианина (Острианицѣ) заключає въ собѣ универсалъ, розбеланный сямъ гетьманомъ по Украинѣ 1638. р., въ котрѣмъ высказує ся недоля народу украинского изъ-за напастей одъ Поляковъ; одтакъ находить ся тутъ коротка вѣстка про саму войну Острианицѣ.

5. „Записки Матвѣя Титловскаго“, 1620—1621. (стор. 147—182). Титловскій, „историкъ польскій“, написавъ исторію про войны Турковъ зъ Поляками при Цецорѣ (1620) и подъ Хотиномъ (1621). Тую-то исторію, „на вѣрныхъ руськихъ лѣтописяхъ утвержденную“ переложивъ на руску мову „абшитованный полковый обозный Стефанъ Василевъ сынъ Лукомскій“ въ городѣ Прилукахъ 1770. р. — Записки Титловского въ польскѣмъ оригиналѣ не були печатаніи. Рускій же перекладъ зладивъ бувъ Самойло Величко²⁾, а по-за-якъ початокъ сего працѣ запропастивъ ся, то „временная Коммиссія“ користувалася другимъ перекладомъ, який найдено въ историчномъ збѣрнику полкового обозного Степана Лукомского.

6. „Діаріушъ“ Симеона Окольского³⁾ зъ 1638. р.

¹⁾ Мову своихъ лѣтописи звавъ Величко такожъ „козацкимъ языкомъ“. (I, 4).

²⁾ „Временная коммиссія для разбора древнихъ актовъ“ выдала той рускій перекладъ Записокъ Титловского въ I. томѣ лѣтописи Величка (Додатки, стор. 1—51).

³⁾ Симеонъ Окольскій, монахъ Доминиканскій, жививъ въ першій половинѣ XVII. вѣку. Онъ бувъ провинціаломъ Доминиканского ордена на Руси и кромѣ дневника про войны козацкій писавъ ще иншія творы, повній класичной ерудиціѣ, при-

(стор. 183—296). Сей „діаріушъ“ надруковано въ томѣ четвертомъ изъ рукописи Величка. Въ той рукописи помѣщено „діаріушъ“ передъ самымъ оповѣданемъ про войну Хмельницкого. Повный творъ Окольского обіймає въ I. части исторію войны Поляковъ зъ гетьманомъ Павлюкомъ, а въ II. части оповѣдане про войну зъ гетьманами Острианиномъ и Гуною. Однакже перекладъ рускій обіймає лишь другу часть того твору. Величко принявъ въ свою лѣтопись готовый перекладъ, и осмотривъ его своими замѣтками та коментаріями (IV, 202—203, 205. 262—264. 290—296.)

7. „Дополненіе Дневника Окольскаго“ (стор. 297—313). Се єсть додатокъ до другой части Дневника (діаріуша) Окольского. Онъ находить ся въ историчномъ збѣрнику Степана Лукомского. Тов „дополненіе“ обіймає исторію Украины одъ 1638. до 1648. року.

6. Степанъ Лукомскій. Про его жите знаємо лишь се, що бувъ Прилуцкимъ полковымъ обознымъ. Коли ще бувъ сотникомъ полковымъ (1738) переложивъ онъ дневникъ Окольского зъ мовы польской на руску, и доповнивъ сей лѣтописный творъ оповѣданемъ про дѣѣ Украины одъ 1638. до 1648. р. на основѣ „руськихъ достовѣрныхъ лѣтописей“. Опбѣля будши вже „абшитованнымъ полковымъ обознымъ“, переложивъ Лукомскій записки Титловского и доповнивъ ихъ такожъ подекуды „русскою достовѣрною лѣтописію“. Оба ті переклады рускій, по думцѣ Лукомского, мали бути неначе вступомъ до историчной поемы Твардовского „Wojna polowa“, котру онъ такожъ переложивъ на мову руску. Однакже перекладъ сего твору не дійшовъ до насъ. Наконецъ въ 1770. р. Лукомскій зладивъ лѣтописный збѣрникъ подъ такимъ заголовкомъ: „Собраніе историческое. изъ книгъ древняго писателя Александра Гвагнина и изъ старихъ руськихъ вѣрныхъ лѣтописей абшитованнымъ полковымъ обознымъ Стефаномъ Василевымъ сыномъ Лукомскимъ сочиненное в малороссійскомъ городѣ Прилуцкѣ 1770. году“¹⁾. По думцѣ Лукомского сей збѣрникъ мавъ бути передньою частію лѣтописною, що вводила бы читателя до дневника Окольского и до записокъ Титловского въ редакціи руской.

„Собраніе историческое“ Лукомского обіймає дѣѣ Руси-Украины одъ часѣвъ Гедимина до конці XVI. вѣку. Оно починає ся розвѣдкою: „Что єсть козакъ?“ И сей-часъ розказує лѣтописецъ за проводомъ Гвагнина, що „козакъ єсть слово татарское и значить по-руски рыцерь или воинъ а по-нѣмецки *фрейртеръ*“. Одтакъ слѣдує оповѣдане про козаковъ, котрыхъ зачатокъ авторъ добачає въ конці XIII. вѣку. Въ конці лѣтописи пише авторъ широко про справы церковны на Украинѣ и про унію, оголошену на соборѣ Берестійскѣмъ въ 1596. р.

Збѣрникъ Лукомского не єсть творомъ оригинальнымъ; онъ являє ся справдѣ компиляцією иншихъ историчныхъ творівъ. Авторъ користувавъ ся хроникою „древняго писателя“ Гвагнина²⁾ и „руськими старыми вѣр-

мѣромъ „*Russia florida*“. Дневникъ войны зъ козаками (1638. р.) написавъ Окольскій, будши кашеляномъ войска польского въ той войнѣ.

¹⁾ „Собраніе историческое“ напечатано въ Лѣтописи Самовидца (Кієвъ 1878; стор. 321—372.).

²⁾ Александръ Гвагнинъ (Gwag'no) бувъ родомъ Италіанецъ. Въ молодѣмъ вѣцѣ прийшовъ въ Польшу и вступивъ въ службу короля Жигимонта Августа, и одтакъ при Степанѣ Баторію бувъ комендантомъ Витебска. Умеръ въ Краковѣ въ 1614. р. Лукомскій користувавъ ся отъ-симъ историчнымъ творомъ Гвагнина: „*Rerum polonicarum tomus tertius*“. Выданъ у Франк-

ними літописями". Майже третя частина літописи, именно же оповідає про унію церковну, ґрунтується на „руській достовірній літописі". Шкода велика, що сеє літописе запропастилася: своїм змістом доповнила-б вона літописи Самовидця і Величка. Їх знали ще в XVIII. ввіч декілька людей письменних, ба й сам Лукомський на основі сего „руської достовірної літописи“ доповняв дневник Титловського і дневник Окольського.

Свій збірник історичний написав Лукомський в язиці книжковому, твердим, в котрому збереглося мало прикмет живої мови української.

7. Микола Ханенко. Він родився на Україні лівобережній 30. листопада 1691. р. Отець його Данило, братанець правобережного гетьмана Михайла Ханенка, був генеральним хорунжим і належав до невеличкого числа просвічених людей свого часу. По смерті батька (1697) малий Микола стояв під опікою дядь (по матері) Ломиковського. Одтак учився в Київській академії і навістити також польської школи у Львові. В 1710. р. почав він службу військову, а в 1717. р. вступив в генеральну канцелярію і хоснував ся ласками гетьмана Івана Скоропадського. В 1721. р. поставлено Ханенка старшим канцеляристом або резентом, с. є. головним помічником генерального писаря. По смерті Скоропадського остався він на своїм становищі і придбав собі любовь Павла Полуботка, полковника Чернігівського, котрий послав його до царя Петра I. звідуючи про смерть Скоропадського. Одтак Полуботок, ставши наказним гетьманом, нагородив Ханенка за вірну службу маєтностями, се б-то дарував йому два села, Перегін і Дешковичі. Розумною вдачею Ханенка користувався Полуботок і тоді, коли він по царському указу враз з Савичем і Чорнышом мав бути вивезеним в Петербург (22. мая 1723). Полуботок задумав послати наперед депутацію від імени „всього народу“ з проханням о вільний вибір гетьмана. Ту депутацію (із п'яти людей) выслано в Петербург 24. мая 1723. В числі депутатів находився і Ханенко. Коли-ж Полуботок приїхав в царську столицю, то й тут Ханенко був головним його секретарем. Невагом опісля Полуботка і його товаришів замкнуто в „каменний замок Петербургський“. Полуботок умер в в'язниці, а 8. лютого 1725 арештованих Українців освобождено з тюрми. Ханенко з декотрими товаришами не міг віддалитися з Петербурга; йому приказано бути в гарнизонній школі учителем дітей офіцерських і солдатських. Кажуть¹⁾, що Ханенка водили і з кріпости во дворець, давати кому-то лекції. З Петербурга выпущено Ханенка в 1726. р., а вже в 1727. р. поставлено його судією Стародубським. Опісля й гетьман Данило Апостол хоснував ся нераз помічю Ханенка в важких справах, уважаючи його своїм секретарем. В 1738. р. Ханенко одержав уряд полкового обозного, а в 1741. р. поставлено його генеральним хорунжим. Одтак і поспадій гетьман Кирило Розумовський цинив в Ханенку чоловіка талантливого і за вірну службу в генеральній канцелярії нагородив його кількома селами. Ханенко умер в січні 1760. р. у Глухові.

Фурт над Меном 1584. р., — польській же переклад вийшов в 1611. р.

¹⁾ „Дневник генерального хоружаго Николая Ханенка 1727—1753. г. Київ 1884 г., стор. VIII,

Ханенко писав *Діаріум* або дневник мабуть від 9. листопада 1719 р., але в рукописі, котра находить ся у правнука автора, починає ся той дневник днем 3. лютого 1727. р., та й в середині його суть деякі пропуски. Так в. пр. нестало в ньому записок про час від 1734. до 1741. р. В тій рукописі доведено *Діаріум* до 1753. р.

Осип Бодянский випечатав частину сего дневника п. з.: „*Діаріум или журналъ случающихся при дворѣ п. Іоанна Скоропадскаго гетмана окаян и церемоній, такожъ и въ канцеляріи войскової отправуемыхъ дѣлъ, наченный ся 1722. году и оконченый въ томъ-же году, въ мѣсяць іюль*“¹⁾. Одтак в додатку до журналу „*Київская Старина*“ від 1884. р. печатає ся „*Дневникъ генерального хоружаго Николая Ханенка 1727—1753. г.*“

Ханенко писав свій „*Діаріум*“ в такій мові, що вважає ся переходом від мови руско-української до російської. Всякий поділ свого часу записував він велими детально, із-за чого його записки являють ся по-декуды наивними. І так помічаючи все те, що в кождім дні місяця прилучилося, записав він в. пр. ось-таку нїсенїтницю: „30. мая. Весь день съ похмеля пробавлялся въ домѣ и въ комиссіи не былъ.“ (стор 160).

(Дальше буде)

ДО БІОГРАФІЇ СВИДНИЦЬКОГО.

Прочитавши в „Зорі“, що небіжчик Свидницький служив колись у Козельцях, я загадав про одну свою родичку, тамашню давню обивательку, котра, думало ся мені, неминуче повинна хоч небагато знати про него. І справді, завітавши сего літа до Козельця, а почув од неї про Свидницького, хоч не широко, але, здаєсь доволі цікаве оповідає, яке й подаю тут в перекладі на українську мову.

— „За часом п. Свидницького, оповідала вона, я ще була не великою дівчиною, а через те багато вже де чого поперезабувала... Вачила я його всім розбів може яких-дво чи три, (коли не помиляюсь, він був доволі високий, чорнявий чоловік з довгою бородою і дуже розумним, виразним лицем). За те чути про него доводилося і часто і багато. Він був таким незвичайним чоловіком в нашій козельській громаді, що про него раз-у-раз говорили по товариствах переказуючи одно другому всякі брехні, переважно дуже неслесті для п. Свидницького. А про те все вважали его за чоловіка дуже розумного і кетного.

Свидницький родом був десь аж із Київщини, а в Козелець заїхав тільки на службу; заїхав, кажу, та тут і одружився з п. Величковською. (Тепер вона, здаєть ся, в Сосницькому повіті сільською вчителькою). І чоловік і жінка були такі щирі „мужиколоби“, що других так-ких — пошукати! Загалом в початку 60-их років у нас була страшна мода на всяку мужиччину. Памятаю, — наш козельський пан так як показили ся: насправляли собі всяких плахт та корсеток, і в тому убранні пхали ся і дома, і в гостях, і в церкві. Навіть кацапки, жінки тутешніх урядників та офіцерів, носили собі „маларассейскіє костюми“. Слѣдом за жінками і чоловіки почали в мужицку одѣж вбиратися: в свити, сині штани, вишивані сорочки. Враз з тим убранням пішла мода і на „хохлацькі“ книжки і на мову. Інче, далі, тільки і знало два слова: що та як, а туди-ж перло ся говорити по українськи: — виходила така мїшанина, така нїсенїтниця, що і сміх і досада!... Всі ті мужиколоби після волі так, наче гриби після дощу повиростали: до того часу про них у нас і чути не було. Повиростали, кажу, та побратали ся — по городу так чередою і ходять, од одного та до другого: у сего в ранці балають, у того в вечері. Але переважно збирали ся у Свидницьких — вони всім сміх добродіям перед водили. Наяли вони (Свидницькі) собі просту хатину на Покорщипі (таке передмістя в Козельці), убрали її по українськи

¹⁾ „Чтенія в Моск. обществѣ исторіи и древностей“ 1858 кн. 1.

и завели такъ зв. „курѣнь“. Що дня збиралась до того курѣня громада, — співали, балювали не выводились. В той часъ, памятаю, стояли въ нашому Козельцѣ землемѣры — люде все молоді, веселі, занадто охочі до великихъ гулянокъ; вони зъ того курѣня майже не вийшли. Але опрочъ нашихъ, мѣсцескихъ, наїздавали часомъ туды гостѣ зъ Кієва и Чернигова. Казали, на пр., що вчащавъ туды п. Степанъ Носъ, а зъ ними деякі студенти, то що...

Тымъ часомъ по городу йшла погана поголоска: „Що вони тамъ роблять? Позбирають ся на край мѣста, та, бач, що виробляють?! Почали молодѣжъ каламутити, ось ще лиха якого почуємъ!...“ Казали, що вони тамъ до себе мужиківъ збирають, читають имъ книжки українські, бунтують проти царя... казали навѣть, що тамъ вони малихъ дѣтей рѣжуть. Далекб не брешу: нянька моя именно тымъ мене страхала. А про те я таки разъ побула въ тому курѣню. Не згадаю вже теперъ, якимъ способомъ я туды поїхала? Мабуть такъ, що поїхала гуляти на Покорщину, а мене хто знаємий побачивъ, тай закликавъ. Памятаю тільки, що зо мною тамъ дуже багато панькались: брали на руки, частували яблуками, варенемъ, то що... А въ курѣню було дуже накурено, було чи мало людей, голосно співали и балакали по українській...

„Скільки тамъ часу існувавъ той курѣнь, не знаю. Коли се вийшовъ указъ: не печатать українськихъ книжокъ, не носити української одежѣ, не говорити по українській. Отъ тоді то почавъ ся переполохъ у тому товаристві! Бѣдний папѣ деє троха не плачучи мусѣли кидати своє кохане убранє, та одягати звичайну одежѣ. Курѣнь заразъ же скасували; товариство розгнали, чи може и само воно якось розлѣзло ся — не знаю. А Свидницькому перепало на бублики. Не згадаю вже, що именно ему зробили? Здаєть ся, у кїську крѣпость заперли. Скільки часу онъ тамъ бувъ, чи випустили его коли — нїчого не чула. А тоді по городу переказували: „Отъ, пропавъ чоловікъ нѣ за нюхъ табаки! А який бувъ розумний, який розумний бувъ! Якъ-бы бувъ шанувавъ ся — онъ бы Богъ знає якого чину дослуживъ!“ — „Еге, — одказували, — такъ ему й треба, щобъ не бунтувавъ мужиківъ, щобъ не каламутивъ молодѣжъ“. Але я такъ думаю, що якъ-бы онъ справдѣ бунтувавъ, то-бы уже виявило ся, а то-жъ нїчого не було чути про яке недовольство, або бунту мужицки. Може якъ-бы усе тее товариство, курѣнь той, не державъ ся-бы такъ особнякомъ, не ховавъ ся-бы деє по закуткахъ, — люде-бы ихъ бачили й не клепали-бы усякихъ нїсенїтницъ. А то-жъ бо такі брехнї по городу ходили, що, далекб, соромъ за самихъ людей: якъ таке вигадувати й якъ такому вѣрияти?!“

Я. Чернишовець.

Рукописні матеріали до галицко-руської літератури.

I.

Недрукований стишокъ М. Шашкевича.

По за тихий за Дунай
Де мій сокол пробувай,
Лети гадко в чужий край
Де го туга обгортай.

Неси думу там мойу
Легкокрилий витроньку,
Руску пісню неси му
Щиру брата пи́снюку:

Тужно, тужно там тобѣ
Милый брате рідненкый,
Но по студенний зимѣ
Витрець дихне тенелкый.

Серед луга край води
Зацвила калина,
Будь веселий, шчаслив ти,
То шчаслива й родина.

Сей стишокъ переславъ Я. Головацкій бібліотецѣ „Народного Дому“, а Ви. бібліотекаръ Б. Дѣдичкій позволивъ напечатати его въ „Зорѣ“. Одъ себе дописавъ Я. Головацкій въ низу слова: „Автографъ съ 1833. Ненапечатанъ“. Маємо однакжъ деякі причини сумніватись, чи стишокъ

сей написаний вже 1833-ого року. Стишокъ написаний на одній половинѣ передертои четвертки грубого сивавого паперу, а на оборотній сторонѣ находимо слѣдуючі слова, написані великими буквами и рукою Шашкевича, въ пяти стрічкахъ: „... | общаго народнаго воспи- | ... и шесть- | десяти и | ... тва его Императорско- | ... Франца Пер- | ваго Кесаря | ... тва нашего милостивого | (трохи низше на бѣзѣ:) Слово к питомцемъ“ (точкованій мѣсяця оддертѣ: були на другій половинѣ четвертки). Коли бы знали, що слѣдувало по словѣ „шестидесяти“, тоді рѣчь написання бувъ бы цѣлкомъ певный: въ кождомъ разѣ було се що-йно 1834-ого р., бо день „рождества“ (... тва) цѣсаря Франца I. припадавъ на веснѣ, а на веснѣ 1833-ого р. не бувъ III въ семинаріи (орд. 1838). Въ біографіи III-а написаной Головацкимъ (Вѣнокъ, I. 56) читаємо: „Слово к питомцемъ Семинаріи руской у Львовѣ говоривъ небѣжчикъ 1834 року по руски, — з великимъ возхищенемъ приняте слушателями; — може бути, що се о томъ самомъ „словѣ“ згадка, але може также бути, що и сей стишокъ и се „слово“ писані ажъ 1835-ого р., т. е. тогды, коли и звѣстний „Голосъ Галичанъ“; въ кождомъ разѣ не познѣйше, якъ 1835-ого р., бо 2. марта 1835. цѣсарь Францъ I. умеръ, а 26-ого марта с. р. відбулось въ львовской руской семинарской церквѣ поминанье богослужене за него (см.: „Trauer Andacht, welche am 26. März 1835 für ... Franz I. in der Kirche des gr. kth. G.-Seminariums in Lemberg abgehalten worden. Lemberg. Gedruckt mit Schnayder'schen Schriften“; зъ доданимъ рисункомъ катафалку; въ „Vorbericht-ѣ читаємо: ... Zu Ende der Trauerandacht hielt ein Zögling aus dem IV. Jahrgang der Theologie — отже не III. — die nachstehende Rede...“; см. также: „Печальное слово честнѣйшимъ и высоконеподобнымъ господиномъ Григоріемъ Яхмичемъ, Богословія учителемъ (Докторомъ)... 18. днѣ мѣсяца Марта 1835. года, яко въ день печального благоговѣнія о душі упокоєній... Францішка I... всеучилищемъ више помянутымъ совершаемаго, вѣщанное, Стефаномъ же Симашемъ изъ языка пѣмѣцкаго на рускій... за своя землѣны переведенное. Въ Львѣградѣ. Печатію заведенія Ставропігійскаго, 1835“ — кирилицею).

Що до правописи сего доси нѣгде непечатаного стишка варто еще звернути увагу, що ся правопись зовсѣмъ схожа зъ правописею рукописного уривка Шашкевича: „О Запорожскихъ и ихъ Сычи“ (въ рукахъ проф. А. Вахнянина; выдано въ „Зорѣ“ и въ III-омъ т. „Р. Библиотеки“).

В. Коцювскій.

КОРОТКІЙ ПЕРЕГЛЯДЪ УКРАЇНСКИХЪ КНИЖОКЪ ЗА 1835. РОКЪ.

VIII.

Оповідання Д. Л. Мордовця. СПб. 1885 року. 95 ст. 8^о ц. 80 к. (Салдатка. Дзвонарь. Сонъ-не-сонъ. Скажи мѣсяченку! Изъ устъ младенцаго).

Суній думки наводить книжка шановного добродѣя Мордовця, або вѣрнѣйше сказати — его дѣяльність на полѣ українського письменства. Першій его літературний пробы починають ся въ 1859 році, коли онъ разомъ зъ покойнымъ Костомаровомъ видавъ „Малорусскій літературный Сборникъ“, де онъ помістивъ „Козаки и море“, поему зъ історіи морскихъ походівъ козацкихъ, перекладъ оповѣданя Гоголя, „Ночь подъ Ивана Купала“ и чотыри народні казки. Того-жъ року написавъ онъ два оповѣданя „Салдатка“ и „Дзвонарь“, надруковані въ-перше въ „Основѣ“ 1861 и 1862 років.

На сѣму й зупиняєть ся его дѣяльність на полѣ рідного письменства, а разомъ починає ся щире працюване въ російскій словесности. За малу годину появилъ онъ чимало історичныхъ монографій, а потѣмъ цѣлий рядъ історичныхъ романівъ та оповѣдань. Можна було дивувати ся невиспучой працѣ шановного автора, коли иншій рѣчь трохи чи не въ кожному журналѣ що мѣсяця друкували ся его історичні романи, споминки и вражѣня подорожній, статѣ зъ публицистики, рецензії, то що. Але навѣть въ годину самои невиспучой дѣяльності автора не появлявъ онъ нїчого на своій рідній мовѣ, и такъ оно вело ся ажъ до 1882 р., коли онъ одгукнувъ ся „Писанкою“ на „Крашанку“ П. Кулѣша и написавъ останній три оповѣданя, що надруковані теперъ въ згаданій книжцѣ. Мы й на думцѣ не маємо въ

сімь разі якого небусть докору шановному автору. Те-ж саме, на превеликій жалі, бувало і з іншими нашими писателями. Згадаймо хоч славного історика України Костомарова, що в кінці 1830-их та з початку 1840-их років чимало написав по українськи, а потім всі сили свої оддав російському письменству і хіба коли-не-коли на дозволі писав рідною мовою. Або хоч талановитий поет наш Щоголець, що разом з Костомаровом почав свою літературну діяльність дуже гарними піснями українськими, а потім замовк на цілих 30 років або й більше, аж коли вже в 1880 роках знов обозвала ся его принадна муза. Вже одно те, що залишивши рідне слово, вони знов обертають ся до него, само по собі свідчить, що не бракувало тут ні любови до рідної мови, ні вѣри в діло, ні прихильности до рідної країни. А вже та гора доля українського письменства, та скрута, серед якої воно мусить побивати ся, одривала і на довго ще може одривати-ме наші сили од рідного письменства. То-ж-то ми й позначили сей сумний факт, яко можливий хіба тільки в нашому письменстві.

Шкода велика, що шановний добродій Мордовець не зібрав в один збірник всіх своїх українських писань, як то сподівали ся і бажали его земляки. Поема „Козаки і море“, не вважаючи на те, що в ній одбивається слід Шевченкової кобзи, у великом разі виявляє в авторі не аби-який поетичний талант, а его переклад Гоголевого оповідання безперечно єсть найкращий з всіх, які були до сего часу. Оповідане „Старці“, надруковане торік в „Зорі“, і друге его оповідане „За волю-ж“, як чули ми, не понали в збірник не по вині автора, дарма, що останнє оповідане було вже надруковане в перекладі на російську мову.

Обертаючись тепер до згаданого вище книжки Д. Мордовця, ми бачимо, що рожниця часу, коли писані перші два і останні три оповідання, дуже остро одзначається як в сюжетах, так і в способі писання. Вѣд вони, правда, обгорнуті властивим автору ліризмом і поезією смутку, а про те рожниця між ними дуже велика. Перші два оповідання малюють особисте життя і цілком об'єктивний Журалівий тон їх навіяний самим життям, з якого автор брав свої сюжети. В оповіданні „Салдатка“ автор малює безталанну долю молодички — салдатки жінки, що попленталась бідлашна за своїм коханим чоловіком, та як разом вони бдвали і скільки горя та зневаги витерпіли. В оповіданні „Дзвонарь“ словами самого дзвонаря оповідається про его шкільну науку, як потім вигнали его з бурей за читане свѣтських книг і мусів він бідлаха, запевхавши свої колишні порывання, весь вѣк зостати ся дзвонарем. Обидва оповідання написані симпатично, задумовно і дуже гарною мовою.

Зовсім іншими видають ся останні три оповідання. Тут виявляють ся вже власні думки та мрії автора, его згадки колишнього та вражіння теперішнього часу. Трохи ніби ся оповідання іншословні, вигадливі, часом ненавчє притчу якусь вкидають ся, але разом з тим ширій ліризм безперечно свідчить про задумовність автора, про той душевний настрій, коли, як каже наш поет,

За думою дума роєм вилѣтає:

Одна давить душу, друга роздирає,

А третя тихо, тихесенько плаче...

і хіба тільки ті обставини, про які натякає автор, що, мов, „сказав би словечко, та повкь недалечко“, сніняючи мрії автора, мимоволі повертають его на такий спосіб писання. Чувствє ся ясно, що тут дечого не домовлено, а там щось загорнуто, самий спосіб писання через се уривистий, тим-то й здають ся ся оповідання часом ніби іншословними. Предмет їх — Україна, єї минушина, традиції, єї теперішня доля; але разом з образами рідного краю, сумуванєм про его долю, выступають особисті споминки автора, думки, що часом несподівано з'являють ся в тих або інших случаях. вражіння подорожей автора, его мрії, згадки про близький ему особи — і все се мѣняєт ся швидко, несподівано, мов в тому калейдоскопі, виявляєт ся часом в образах фантастичних, але у всяком разі ширі поетичних, часом переплітаєт ся жартом або тим гумором, крѣзь який ясно вбачають ся горкі слѣзи.

В оповіданні „Сон-не-сон“ концерт Сарасате бу-

дить у автора цілий рій марі про минушу і теперішню долю України. Осв выступає перед ним Остань Вересай, згадаєт ся і чувствє ся его тяжко-смутна пісня, що

Вже тепер правда — правда вже померла,

А щира неправда увесє свѣт зажерла.

А там выступає тїнь бідлашного Юрася Хмельниченка, чують ся жалі та нарікання на долю того, „хто своєю матері-родниці одцурав ся“, і тїнь незабутнього кобзаря з его горкими жартами, згадки про „Миколу“ (Костомарова), що з ним колись „московську кашу їли“ і т. д. Аж ось за піснями Вересая прогула нова пісня городська, зовсім вже не подібна до старих пісень, і здаєт ся, що стара пісня тільки й зостала ся, що у Вересая та в тих збірниках, що, на спомин та на вічну пам'ять України, збудували Максимович, Метлинський, Кулїш та інші. В згадках про минушину автор сумує і журить ся тільки за тим, що мариє і загигає од утиску, під гнітом неволі Се яснїше виявляєт ся в другому оповіданні „Скажи мѣсяченку!“ Оддавшись спочатку тихому смутку, що з молоді одбив ся бгь од рідної мови, „як ото одбиваєт ся весною та лѣтом птиця од стаї, а в осені знов пристає, щоб летѣти в купі у вирї“, автор веде нас в університетську церкву на великодне свѣто. Вражє величності служби божої викликає у автора цілий рій думок про Христа, єго земне житє, єго муки за людей, що

Самі єго розвінчали

Скинули з престола,

а далі згадаєт ся те божественне диво (Дѣян. Апост. гл. 2 зачат 3), коли мидяне і парфяне і всі інші народи почувли слово бже на своїй рідній мові. А оть ми, українці, не маємо навіть писма святого на своїй мові. В останньому оповіданні „З усть младенцѣв“ в зѣтринцю передь клітками з орлами знов заропив ся у автора мрі та згадки про минулу долю України, що старий орел був єї свѣтком, а там в другій клітцї реве ненажерливий ведмідь, коли его годують, „та аж лапами залѣзо рве, щоб єї єму дати, щоб усе одному загарабати“. Так то воно вєсєді пісня одна, кінчає автор, обертаючись до земляків, „хто більше реве, тому дають, а хто мовчить, тому, бач, засє“.

Звичайно, що тут хіба мала частина того, з чого складають ся ся оповідання, бо переказувати зміст їх, значило-б дословно переписати. Тільки прочитавши їх вповнї можна зрозумѣти всю красу змальованих автором образів і его виразно, гнучко та широкородної мови.

М. Комарь.

ЗАПРОСИНИ ДО ПРЕДПЛАТЫ **НА ЧЕТВЕРТЫЙ РОКЪ НАУКОВОГО МѢСЯЧНИКА** **„КІЕВСКАЯ СТАРИНА“**

що виходить в Кїєвѣ під редакцію Ф. Лебединцева.

Мѣсячник сей, посвячений історії южної Русі, особливо-ж історії укр. культури, виходити буде в 1887 році, як і досі, кожного 1-го ст. ст. книжками по 12—15 листів друку. В 1887 році „Кієв. Старина“ мѣстити буде: дальшій ряд недрукованих досі творів Т. Гр. Шевченка на великорускій мові, Історію козаччини проф. В. І. Антоновича, его-ж статію про чари на Україні прикінці XVIII. і поч. XIX. стол., дальше проф. Сумцова: Вильяв укр. літератури XVII. стол. на літературу російників XVIII. стол., Апокрифичні елементи в укр. нар. словесности, О уличних прозвищах укр. народа, Згадки про тура в укр. нар. поезію, Добротворського: Мужичий розрух в гравіоронському уѣзді курської губ. в 1861—62 р. Д. Багалія: До історії колонизації України, К. М.: Історико-географічний обрис м. Ямпіля, П. Неймана: Малорускй народній балади, С. І.: Малорускй народній забави і т. и. Крім того мѣсячник сей друкувати буде важні матеріали до історії і бытності України з давних рукописів і архівів.

Предплата на „Кієвскую Старину“ выносіть на рік (за 12 книжок) 10 руб., а з пересылкою за границу 11 руб. Піврѣчна або чвертьрѣчна предплата не приймає ся. Нові предплатники, котрі бажали-б набути вѣд досі вийшовшї томи сего видання, дѣбуть их з уступкою 25% рѣбату. Адресь: В редакцію „Кієвской Старины“, Кієв, Трехсвятительская улица, д. № 8.

В Галичинѣ приймають предплату на се виданє також редакції „Дѣла“ і „Зорѣ“.

Одновѣдає за редакцію: Д-ръ Омелян Калитовскій.

Видает Товариство имени Шевченка.

Зъ друкарнѣ Товариства имени Шевченка, подъ зарядомъ К. Беднарского.

Digitized by Google

UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN